

---

katsaus

KARI E. TURUNEN	3	Näkymättömät luonnonvoimat
TERHO PURSIAINEN	5	Rakkaus vihan ja kärsimyksen maailmassa
MATTI HYRYLÄINEN	12	Kommentti Terho Pursiaisen artikkeliin
LAURI RAUHALA	15	C.G. Jungin uskontotutkimuksen pääpiirteitä
KAUKO KOMULAINEN	20	Ihmisen mahdollisuuksiin usko kasvatusta
VILLE REPO	23	Suuri ja pieni aika
MERJA HURRI	24	Suomalainen mies ja nainen — Unoja ja Tyynejäkö kaikki?
KATRIINA KAJANNES	28	Lassi Nummiko sovinainen?

1.1989

KRIITTINEN KORKEAKOULU

---

katsaus

---

29. vuosikerta

- JULKAISIJA** Kriittinen korkeakoulu ry.
TOIMISTO Kasarmikatu 19, 00130 Helsinki
Avoimna 9—16
Puhelin 624 977
Postisiirtotili 715 56-0
- TOIMITTAJAT** Kari E. Turunen, päätoimittaja
Asta Haapalainen, toimitussihteeri
Sini Piippo, toimittaja
- TILAUKSET** 95 mk/vuosi, 6 numeroa vuodessa
- IRTONUMEROT** 19 mk, Kriittisen korkeakoulun toimisto,
Akateeminen kirjakauppa, Porthanian paperikauppa, Suomalainen
Kirjakauppa, Kampus-kirja, Jyväskylä.
- ILMOITUKSET** 1/1 sivua 900 mk, 1/2 sivua 500 mk, 1/4 sivua 300 mk
- PAINO** Painotalo MIKTOR Helsinki

KRIITTINEN KORKEAKOULU on vuonna 1968 perustettu yksityinen valtion tuella toimiva kulttuurikeskus, joka

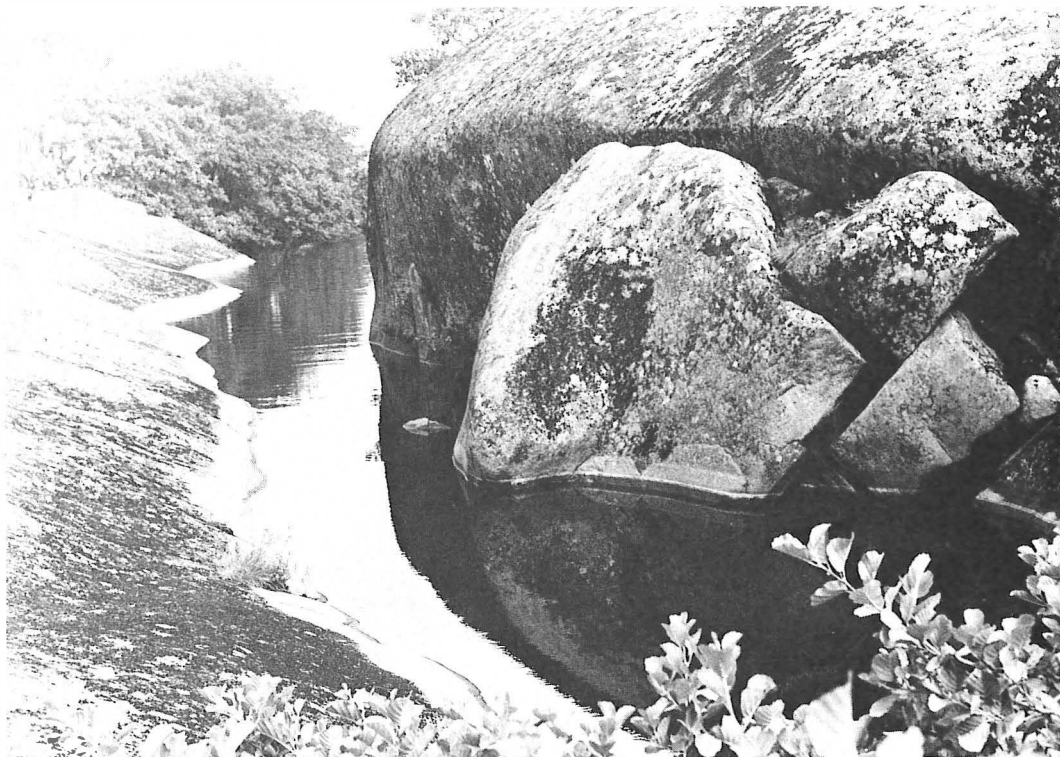
- tarjoaa virikkeitä kaikille aikamme ongelmista kiinnostuneille
- antaa uusia näkökulmia todellisuuden ymmärtämiseen
- järjestää tilaisuuksia eri aatteiden, oppien ja mielipiteiden kohtaamiselle
- tarjoaa kiinnostuneille mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen.

- SIHTEERISTÖ** Esko Paakkola (yleissuunnittelu)
Asta Haapalainen (tiedotus ja Inhimillisen kasvun seminaari)
Liisa Kiesiläinen (kasvatuskulttuuriprojekti)
Terttu Lemström (toimisto ja Inhimillisen kasvun seminaari)
Sini Piippo (ohjelmatoiminta ja kolumnipalvelu)
Erkki Pirtola (kuvataidekoulu)
Keijo Tahkokallio (sapattikoulutus)
- JOHTOKUNTA** Johtaja Tapani Sihvola (puheenjohtaja), filosofian lisensiaatti
Markku Graae, professori Eino Heikkinen, kasvatustieteen kandidaatti
Kauko Komulainen, professori Erkki Lähde, kirjailija Matti Paavilainen,
dosentti Singa Sandelin, lääketieteen lisensiaatti Helinä Siikala,
yhteiskuntatieteiden lisensiaatti Kari E. Turunen, professori Reijo Wilenius

Kriittisen korkeakoulun jäsenmaksu 50 mk/vuosi, ainaisjäsenmaksu 400 mk.

Katsaus on Aikakauslehtien liiton jäsen.

Katsauksen artikkelien osittainen lainaaminen on sallittua, mikäli lähde mainitaan.

Näkymättömät luonnonvoimat

Elämässämme olemme riippuvia paljosta sellaisesta, joka on näkymätöntä ja jota emme täysin ymmärrä. Jopa elämän aineelliset peruselementit ovat meille näkymättömiä sekä tosiasiallisessa että kuvaannollisessa mielessä. Vesi, ilma ja maa muodostavat elämän perustan; ne ovat häkellyttävän dynaamisia olemuksia. Tätä dynamiikkaa emme ehkä ole tulleet ajatelleeksi riittävän omakohtaisesti.

Ilma

Yksi näkymätön elementti on ilma. Tuskin voimme kuvitella mitään elämälle välittömämmin tärkeää kuin ilma. Ilma on näkymätön, siinä näkyvät oikeastaan vain sen epäpuhtaudet. Jokaisella hengenvedolla otamme ilmaa sisään keuhkoihimme, ja on henkeä ahdistavaa joutua ilmattomaksi tai hengittää saastunutta ilmaa.

Ilma on elämändynamiikkamme perusta. Nykyisessä maailmassa se ei ole kuitenkaan enää itsestäänselvyys. Kärsimyksemme tulee järkyttävän läheiseksi ja pinnalliseksi, jos hengitys ahdistaa ja pelottaa meitä. Maailmaa on vaikea kuvitella ilman ilmaa. Me todella elämme ilman alla, ilmanalassa, sen suojassa ja turvassa. Elimistömme elävyöityy, inspiroituu ilmasta toimintaan jatkuvasti.

Jos ilmaan saa elämyksellisen suhteen, voi ymmärtää, että se on käsittämättömän dynaaminen voima. Ilma on latautunut myönteisellä ja vapauttavalla tavalla. Olennaista on varmasti ilman kemiallinen koostumus, mutta erityisesti sen moniulotteinen vaiku-

tus koko elimistöömme ja elintoimintoihimme. Me elämme ilmassa ja ilmasta. Ilma läpäisee valon, vaikka se myös sitä vangitsee. Ajatuksia, jotka nekin ovat näkymättömiä, on verrattu ilmaan.

Vesi

Vesikään ei oikeastaan näy; siinä näkyvät lähinnä epäpuhtaudet. Vedenpinta ottaa taivaan sinen ja muutenkin vesi taittaa säteitä; se on melkein havaittavaa. Vesi on massaista ja jänteikästä, iloisesti virtailevaa ja valoa välkkyvää elämän eliksiiriä. Joskus se tuntuu olevan kuin kosmisesti latautunutta ja latautuvaa. Ehkä se onkin kuin patteri.

Usein emme kuitenkaan ajattele, kuinka keskeistä vesi on elämän dynamiikassa. Vesikään ei ole enää kohta itsestäänselvyys. Kuitenkin siihen perustuu koko maapallon hyvinvointi — ei vain ihmisen. Vesi on dynamiikkaa sellaisenaan. Tunteita on verrattu veden massaiseen ja virtailevaan, räiskivään ja heijastelevaan voimaan.

Lämpö

Tuli on jollain tavalla näkyvää, vaikka sen sanotaan olevan vain prosessi. Tuntemme lämmön ihollamme, mutta myös koko kehossamme, erikoisen kokonaisvaltaisesti. Lämpö pysyy elollisissa organismeissa ja tekee niiden elämän mahdolliseksi. Jos lämpö karkaa meistä, se on kuolemaksi. Jos lämpöä tulee liikaa, se tuhoaa lopulta elämän.

Ihmisen elämässä lämpö on peräisin auringon näkymättömistä säteistä. Varsinkin kasvikunta kykenee muuttamaan lämmön sellaiseen muotoon, että ihminenkin voi saavuttaa kehoonsa tasapainoisen elämän lämmön. Elämä on lämpöä. Lämpö jos mikään on elämän dynamiikkaa. Sekä maapallon että ihmisen lämpödynamiikka on kuin elävä organismi. Tulta on sanottu sekä tahdoksi että minäksi.

Maa

Maa näkyy, ainakin osaksi. Mutta maata elävänä organismina emme kuitenkaan näe, emmekä usein ymmärrä. Me elämme maan päällä ja maasta. Me ymmärrämme ja tuntemme sen, jos ihminen voi huonosti. Myös maa olisi käsitettävä elimistöksi, joka voi joko huonosti tai hyvin. Sen elämä on itseisarvo. Juuri itseisarvoisena hyvinvoinnana elimistönä se antaa elämän myös meille.

Maan elämän täyteys on kaunista ja tasapainoista, vaikka tietysti joskus myös väkivaltaista. Se on tuoksujen, värien ja varjojen, sisäisten elämysten lähde. Maa on tuhlailleja ja runsas. Se tekee tahdon mahdolliseksi, siihen minä inkarnoituu ja toteuttaa askareensa.

KET

Terho Pursiainen
teol.kand., MSc
Kouvola

Rakkaus vihan ja kärsimyksen maailmassa

John Rawlsin
eroperiaatteen
tarkastelua

Kriittisen korkeakoulun tilai-
suudessa 9.11.88 esitetty
puheenvuoro

Rakkaudella tarkoitan alttiutta edistää toisen ihmisen omaa tavoitejärjestelmää eli elämänsuunnitelmaa. Rakkaus voi olla vastavuoroista, jolloin molemmat osapuolet toimivat toisen osapuolen elämänsuunnitelman edistämiseksi ja kumpikin vahvistavat toistensa asemaa.

Yhteiskunta voidaan kaavamaisesti rakentaa joukkoon erilaisia sosioekonomisia asemia, joihin ihmiset ryhtyvät. On esimerkiksi ammattitaitoisen työläisen asema, johtavan virkamiehen asema ja työttömän ammattitaidottoman työläisen asema. Asemaa voidaan personoida edustavan ihmisen käsitteellä. Edustava ihminen on tuohon asemaan kuuluvien jonkinlainen tyypitelty tapaus.

Edustavien ihmisten välillä voi ajatella vallitsevan erilaisia suhteita. Mahdollisuuksia on monia. Joissakin oloissa voi suhteen sisältönä olla luokkaviha. Kateus ja kilpailu ovat suhteen mahdollisia sisältöjä.

Rakkaudella tarkoitan alttiutta edistää toisen ihmisen omaa tavoitejärjestelmää eli elämänsuunnitelmaa. Rakkaus voi olla vastavuoroista, jolloin molemmat osapuolet toimivat toisen osapuolen elämänsuunnitelman edistämiseksi ja kumpikin vahvistavat toistensa asemaa. Asetelman tarjoama vastavuoroinen hyöty vauhdittaa skeemaa. Tässä tapauksessa puhun motivoituneesta rakkaudesta. Motivoimattomassa rakkaudessa myönteistä palautetta ei saada eikä odoteta. Jos kristillistä rakkautta yleensä on, se lie-nee motivoimatonta.

Erityisrakkaus on alttiutta edistää jonkun erisnimeltä tunnetun ja mainittavissa olevan ihmisen elämänsuunnitelmaa. Poliittinen rakkaus on anonyymia. Poliittinen rakkaus on edustavan ihmisen halua edistää toisen edustavan ihmisen asemaa. Se on mieluummin asemien välillä vallitseva suhde kuin varsinaisesti ihmisten välillä vallitseva suhde.

Järjestynyt yhteiskunta on samaa kuin oikeudenmukainen yhteiskunta. Sillä on julkinen oikeudenmukaisuuskäsitys. Olipa oikeudenmukaisuuskäsitys mikä tahansa, yhteiskunnan kansalaiset noudattavat sitä

käytännössä.

Yhteiskunta on yhteinen yritys, johon osallistutaan jako-osuuden toivossa. Edustavan ihmisen asema on karkeasti yhtä kuin tuossa asemassa olevien ihmisten keskimääräinen jako-osuus (= yhteiskunnan tarjoamien sosioekonomisten etujen summa).

John Rawlsin eroperiaate

WSOY:n kustantamana tuli tänä syksynä julkisuuteen John Rawlsin klassikko Oikeudenmukaisuusteoria. Hän väittää, että järjestyneessä yhteiskunnassa edustavien ihmisten asema määräytyy eroperiaatteen mukaisesti. Oletusarvona ovat yhtä suuret jako-osuudet, niistä poikkeaminen on perusteltava eroperiaatteella. Eroperiaatteen mukaan edustavalle ihmiselle sallitaan ylimääräistä jako-osuutta siinä ja vain siinä tapauksessa, että niin menettelemällä voidaan parantaa huonointa asemaa pitkällä aikavälillä.

Oikeudenmukaisen yhteiskunnan jako-osuudet eivät siis käytännössä ole yhtä suuret. Melkoisetkin asemaerot ovat mahdollisia. Asemaeroille on kuitenkin ominaista se, että niitä ei voi poistaa eikä vähentää huonontamatta vielä entisestäänkin sitä asemaa, joka jo on heikoin.

Järjestyneen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuskäsitys on vastavuoroiseen etuun perustuva pakti, jonka osapuolina ovat toisaalta vähäosaisin edustava ihminen ja toisaalta kaikki muut edustavat ihmiset, eli siis kaikki ne, jotka nauttivat ylimääräistä jako-osuutta. (Johdonmukaisuuden vuoksi olisi oletettava, että jokainen asema on tehnyt samanlaisen sopimuksen kaikkien sitä parempien asemien kanssa.) Paktin sisältönä on, että edustava ihminen suostuu rahastamaan ylimääräistä jako-osuutta vain silloin, jos niin menettelemällä pitkällä aikavälillä yhteiskunnan huonoin osa kohenee. Vähäosaisin edustava ihminen puolestaan sitoutuu nurkumatta sallimaan ylimääräiset jako-osuudet muille näissä tapauksissa.

Eroperiaatteen taustaolettamukset

Eroperiaate edellyttää yhtä ja toista reaali-maailmasta. Edellytetään, että joissakin tapauksissa on mahdollista parantaa odotuksiaan tulevista jako-osuuksista luovuttamalla ajankohtaista jako-osuuttaan toiseen asemaan.

Lähinnä tulevat kysymykseen kaksi elävän elämän asiaa.

Ylimääräisin jako-osuuksin voidaan rekrytoida ihmisten lahjoja ja ponnistuksia niin, että heidän yhteiseen yhteistoimintayritykseen antamansa panos suuresti kasvaa. Kokonaisjaettavan lisääntyminen tekee mahdolliseksi tulevissa jaoissa maksaa korkeiden kanssa takaisin edustavan ihmisen tekemä uhraus toisen aseman hyväksi. Ylimääräiset jako-osuudet ovat silloin bonuksia, jotka toimivat kiihokkeina.

Pitkän aikavälin investoinnit edellyttävät, että koko jako-osuutta ei kuluteta jakokautena. Erisuuret jako-osuudet voivat varmistaa pääomien kasautumista pitkän ajan investointeja varten. Ylimääräiset jako-osuudet ovat silloin säästämistä, josta hyödytään vasta mahdollisesti vuosikymmenien kuluttua. Tämän päivän huono-osaisten luopuvat välittömistä vaateistaan huomispäivän huono-osaisten hyväksi. Molemmissa tapauksissa on oletettava, että yhteiskunnan vähäosaiset todella aikanaan pääsevät realisoimaan uhrauksensa ja rahastamaan luvattun provision eriarvoisuuden sietämisestä kasvaneena jako-osuutenaan.

Paras mahdollinen yhteiskunta

On syytä tähdentää, että eroperiaatteen tyydyttävä yhteiskunta on paras mahdollinen yhteiskunta. Kenenkään asemaa ei pitkällä tähtäyksellä voida parantaa siirtämällä hänelle jonkun parempiosaisen jako-osuutta huonontamatta hänen tai häntä heikommassa asemassa olevan edustavan ihmisen asemaa entisestään. Tasa-arvon lisääminen olisi epäoikeudenmukainen hyökkäys vähäosaisen etuja vastaan.

Voisiko täsmällisemmin kuvata sitä yhteiskuntaa, jonka kristillinen rakkaus oletettavasti tahtoi rakentaa? Se on yhteiskunta, joka olisi niin kyllästetty poliittisella rakkaudella, että se ei enää voisi absorboida lisärakkautta yhtään tippaa.

Poliittisen rakkauden ongelma on siis teoreettisesti saanut ratkaisunsa Rawlsin eroperiaatteessa. Joitakin käytännön ongelmia on jäljellä. Kuinka päästä järjestyneisiin oloihin, joissa kaikki edustavat ihmiset ovat tuon ylevän paktinsa solmineet?

Yhteiskunta vapaaehtoisena yhteisyrityksenä

Rawlsin mukaan pakti ei ole lainkaan epätodennäköinen. Kaikki omaa etuaan valistuneen harkitsevasti ajavat ja rationaaliset edustavat ihmiset hyväksyvät tuon paktin, jos heidät saatetaan asiasta neuvonpitoon sellaisessa tilanteessa, joka suosii moraalista pohdintaa. Eroperiaate on siis prudentiaalinen periaate. Se vastaa jokaisen perusetuja. Asemat kytkettyvät toisiinsa niin, että etujen yhteisyys yhdistää kaikki edustavat ihmiset toisiinsa motivoidun rakkauden verkostoon.

Lähtökohtana on alussa visio yhteiskunnasta. Yhteiskunta on perusluonteeltaan tasavertaisten rationaalisten yksilöiden vapaaehtoista yhteistoimintaa yhteisten etujen saavuttamiseksi. Yhteisten etujen perusta on hyvin väkevä. Järjestyneen yhteiskunnan kaikkein kurjinkin edustaja (jos eroperiaate sallii kovin kurjien asemien syntymistä) on monta vertaa paremmassa asemassa kuin Robinson Crusoe, joka joutui tulemaan toimeen ilman yhteistoiminnan tarjoamia etuja.

Tilanteessa kaikertaa kuitenkin hankala ongelma. Luonto on mielivaltainen jakaessaan yksilöille lahjojaan. Luonnon lellikeillä on monenkertaiset mahdollisuudet hyötyä järjestyneestä yhteistoiminnasta verrattuna niihin, joita onnetar sortaa. Yhteistyöhön ajaa yhteinen etu, yhteistyön tekee hankalaksi odotettavissa olevan edun epätasaisen jakautuminen. Minkä tarjouksen luontaisesti parempiosaiset tekisivät heikompio-

saisille varmistaakseen sen, että kaikki, joita yhteistyöskeemassa tarvitaan, siihen myös osallistuvat?

Eroperiaate tarjoaa ratkaisun. Se päästää vähempiosaiset osakkaiksi toisten luontaisiin avuihin ja nauttimaan osinkoa niiden tuottamasta voitosta. Jokainen vähempiosainen sulkeutuu parempiosaisen kanssa kohtalonyhteyteen.

Kohta tutkimme, synnyttäisikö yhteiskunnan alkuisien kokous tuollaisen paktin. Valitettavasti emme tuon tutkimuksen pohjalta pääse vielä lausumaan arviota Rawlsin teoriasta. Rawls mutkistaa neuvottelutilanteen kuvausta. Sen osanottajat eivät olekaan suorasukaisesti eri luontaisten asemien — sanokaamme: lahjakkuustasojen — edustajia. Rawls lavastaa kokouksen, johon kyllä osallistuvat edustavat ihmiset, mutta epänormaaliassa mielentilassa: he ovat unohtaneet, mitä asemaa he edustavat. Muistinmenetys on tarpeen, jotta saadaan luotua moraalikysymysten käsittelylle otollinen tilanne, Rawls perustelee. Minä väitän, että muistinmenetys on tarpeen, jotta motivoimattoman rakkauden vaatimus saadaan pukeutumaan motivoidun rakkauden vaatimuksen valepukuun.

Mutta tarkastellaanpa tilannetta, jossa muistinmenetys ei vielä ole kohdannut yhteiskunnan perustajia.

Eroperiaatteen taso

Kutsun Rawlsin eroperiaatetta maksimaaliseksi eroperiaatteeksi. Päädyttäneenkö alkuisien kokouksessa maksimaaliseen eroperiaatteeseen?

Jokainen siis maksimoi omaa etuaan. Ehdot, joilla luonnon syrjimät liittyvät yhteistoimintasopimukseen, ovat itse asiassa paljon kehnommat kuin eroperiaate, eikä luonnon suosimien siis kannata tarjota niin paljoa.

Ensinnäkään mukaan ei edes kutsuta ketään, jolla ei ole mahdollisuutta panoksellaan vaikuttaa yhteistyön kokonaistulokseen.

On otettava kielteisetkin mahdollisuudet huomioon. Omat riskinsä ovat siinäkin, että ne, joilla ei ole myönteistä panosta tarjot-

tavanaan, suljetaan kokonaan ulos sopimuksen piiristä. Ulkopuolelta käsin he voivat vaikuttaa skeemaan häirikköinä ja sabotasintekijöinä. Jos kurinpito ei ratkaise heidän tapaustaan, heitä on mahdollisesti lahjottava passiivisiksi lupaamalla jako-osuutta jonkinlaisena järjestelmän suojelumaksuna. Reaalimaailmassa tätä näkökohtaa edustaa esimerkiksi "bismarckilainen" sosiaalipoliittikka ymmärrettynä rokotusohjelmaksi poliittista radikalisoitumista vastaan. Häirikkömaksu edustaa epäaktiiville väestönosalle tarjona olevaa asemaa prudentiaaliselle perustalle järjestyneessä yhteiskunnassa. Reaalimaailman yhteiskunnissa tarjotaan epäaktiiville paljon suurempia jako-osuuksia kuin teoreettisesti voisi olettaa. On vaikeaa selvittää, missä määrin ne ovat häirikkömaksuja ja missä määrin motivoimattoman rakkauden interventiota prudentiaaliseen järjestelmään. Asiat eivät yhteiskunnissa aina esiinny nimillään. Esitykseni näkökulma on sitä paitisi sikäli rajoitettu, etten ehdi lainkaan kajo- ta poliittisen järjestelmän ja jakojärjestelmän vuorovaikutukseen. En palaa myöhemmin enää tähän ehkä tärkeääinkin näkökohtaan.

Vähin taso, jolla yhteistyöhön positiivisessa mielessä voidaan saada ketään, jolla on positiivista panosta annettavanaan, on Robinson Crusoen osa lisättynä jollakin pienellä bonuksella. Kaikkien kannattaa tulla sillä mukaan mieluummin kuin jäädä kokonaan pois. Se myös kannattaa kaikille tarjota, niin kauan kuin luvattu jako-osuus ei liiaksi lähene sen panoksen suuruutta, mitä osallistujalta voidaan odottaa. Tämä edustaa järjestyneen yhteiskunnan tarjoamaa minimitoimeentuloa aktiiville välle.

Joillakin on mahdollista neuvotella itselleen parempi osa. Joillakin edustavilla ihmisillä on mahdollisuus vaikuttaa skeeman kokonaistuottavuuden tasoon säätelämällä omaa panostaan. Heille tarjotaan bonusta kiihokkeena. Mitä enemmän heillä on mahdollisuutta vaikuttaa kokonaistuottavuuteen, sitä suuremman osuuden lupaamastaan lisäpanoksesta he voivat vaatia bonuksenaan. Ne, joita onni on eniten suosinut, rahastanevat yli oman panoksensa. Sen jäl-

keen kun yhteistyöskeeman toimintakulut on katettu, he voivat kaseerata vähempionnisten tuotoksen (vähennettyään siitä ensin ne bonukset, jotka on ollut pakko maksaa). Investoimalla ylijäämän tulevaisuuteen he maksimoivat asemaansa pitkällä aikavälillä. Kansantaloustiede väittää, että siten he lähestulkoon maksimoivat myös huonompionnisten pitkän aikavälin odotuksia. Jos näin on, hyvä on. Jos ja kun siltä ei näytä, meidän on jatkettava pohdintaamme.

Maximin periaate

On ilmeistä, että yhteiskunnan perustamiskokouksessa päästään maksimaaliseen eroperiaatteeseen vain edellyttämällä, että neuvottelijat suostuvat ottamaan huomioon myös muiden edut kuin vain omansa.

Rawls väittää, että niin käykin, kunhan vain neuvottelutilanne määritellään sellaiseksi, että se on suotuisa moraalisille pohdinnoille.

Hän lavastaa näyttämön dramaattisesti. Yhteiskunnan eri hyvinvointitasojen edustajat pohtivat järjestyneen yhteiselämän perusteita. Syistä, jotka kohta selviävät, osantajat kuitenkin sulkeutuvat tietämättömyyden verhon taakse. He tilapäisesti "unohtavat" oman yhteiskunnallisen asemansa, lahjakkuutensa, jopa niin sanotun hyvänkäsityksensä eli henkilökohtaisen arvojärjestyksensä ja tavoitejärjestelmänsä, eivätkä he tiedä, mihin yhteiskuntaan he kuuluvat ja mikä vuosisata menneistä tai tulevista on menossa, niin että he voisivat tehdä valistuneita arvauksia yhteiskuntansa kehitysvaiheesta. Kun he eivät tiedä osansa, he joutuvat pitämään lähtökohtanaan riskiä osoittautua keneksi tahansa missä tahansa yhteiskunnassa sen missä tahansa kehitysvaiheessa millä tahansa ihmiskunnan historian tai tulevaisuuden vuosisatana. Ratkaisu, jonka he joutuvat tekemään, on raju. Heidän on omaksuttava oikeudenmukaisuuskäsite, joka on voimassa kaikkina aikoina kaikissa yhteiskunnissa. Tuo oikeudenmukaisuus hallitsee yhteiskuntien kehitystä ja sen sisäisten asemien hajontaa. Mihin niistä asemista jonakin ajankohtana he joutuvat, he eivät tiedä. Siinä asemassa hei-

dän on elettävä koko elämänsä ja omissa nahoissaan koettava oikeudenmukaisuuskäsityksensä seuraukset.

Rawls väittää, että rationaalinen ihminen tuollaisessa pelitilanteessa käyttää maximin strategiaa. Kaikki simuloidun kokouksen osapuolet yhteistoimin suunnittelevat moraalikäsitteen sellaiseksi, että se tekisi huonoimman aseman mahdollisimman hyväksi. He toisin sanoen noudattaisivat jakamisen parasta strategiaa. Yksi leikkaa kakun, ja muut saavat valita palasensa ennen häntä. Sillä tavoin varmistetaan, että pienin kakunsiivuista on mahdollisimman suuri. Alkuaseman osanottajat menettelevät siten, kuin itse olisivat viimeisenä valittuun asemaan.

Rawls uskoo voineensa osoittaa, että eroperiaate hyväksytään yksimielisesti. Siitä voitaisiin ehkä keskustella. Onko maximin strategia rationaalinen strategia noinkaan äärimmäisessä tilanteessa? En hukkaa aikaa tuon sinänsä mielenkiintoisen asian pohtimiseen, oletan, että Rawls olisi oikeassa siinä asiassa. Toinen asia on olennaisempi.

Rawls uskoo, että koska rationaalinen ihminen tuollaisessa tilanteessa valitsisi eroperiaatteen, niin eroperiaate on voimassa järjestyneen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuskäsityksenä, joka perustuu prudentiaaliseen harkintaan. Toisin sanoen rationaalinen ihminen, joka huolehtii omista eduistaan, itse asiassa kannattaa eroperiaatetta riippumatta yhteiskunnallisesta asemastaan. Meidän kannaltamme on olennaista, miksi hän niin tekisi. Vastaus on: koska alkuaseman kuvaukseen kuuluu, että kokoukseen osallistujat tuohon kokoukseen osallistumalla sitoutuvat noudattamaan elämässään kokouksen päätöksiä, osoittautuvatpa ne miksi tahansa.

Rawlsin suuri linja

Tässä kohdassa on tarpeen kysyä, mikä oikeastaan on teoksessa Rawlsin suuri linja. Yritän tiivistää käsitykseni siitä.

1. Järjestynyt yhteiskunta on mahdollinen vain silloin, kun sen perustana on vakaa julkinen oikeudenmukaisuuskäsitys.

2. Oikeudenmukaisuuskäsitys on vakaa, jos ja vain jos sillä on taipumus luoda omaa kannatustaan.

3. Oikeudenmukaisuuskäsitys luo omaa kannatustaan jos ja vain jos se myötäilee kaikkien edustavien ihmisten todellisia etuja.

4. Vain prudentiaalinen oikeudenmukaisuuskäsitys siis on vakaa.

Tämä on ensimmäinen päättelyketju.

Toinen päättelyketju on tämä:

1. Oikeudenmukaisuus on puolueettomuutta.

2. Puolueettomuutta on se, että samaisuutta toisten asemaan niin kuin itse joutuisi elämään toisen elämän.

Kolmas päättelyketju muodostuu vain yhdestä päätelmästä:

1. Koko elämää koskevissa perusratkaisuissa maximin strategia on oikea.

Eksistentiaaliset hypyt

Rawls uskoo näiden päättelyketjujen sulaan jatkumoksi teoriassaan. Minä väitän, että ne eivät sula jatkumoksi. Se, ken haluaa seurata Rawlsia koko matkan, joutuu tekemään monta "eksistentiaalista" hyppyä, filosofista GOTO-lauseketta.

1. Ensin hän Rawlsin opastamana vakuuttuu siitä, että järjestynyt yhteiskunta kaipaa vakaata oikeudenmukaisuuskäsitystä. Hän torjuu idealistiset, epärealistiset psykologialle perustuvat moraalikäsitteet kelpaamattomina pakottaman yhteiselämän perustaksi. Hän omaksuu vakaumuksen, että julkisen etiikan on vedottava ihmisten valistuneisiin omiin etuihin.

2. Rawlsin tavoin hän toteaa, että omia etujaan valvovat rationaaliset ihmiset eivät onnistu sopimaan sellaisesta oikeudenmukaisuudesta, joka olisi moraalin kannalta tyydyttävä.

Ensimmäinen hyppy. Vaiheessa yksi oli tarkoituksensa määrittellä moraali prudentiaalisesti ajatteluksi. Vaiheessa kaksi kriteerinä on moraali, joka on muuta kuin prudentiaalinen ajattelu.

3. Hän innostuu: rationaalisia ihmisiä voidaan auttaa moraalisen kannan muodostamisessa, jos heidät saadaan unohtamaan omat erityisetunsa.

Toinen hyppy. Omat erityisetunsa unohtanut rationaalinen ihminen ei ole enää prudentiaalinen ihminen. Prudentiaalisuus tarkoittaa nimenomaan omien etujensa viisasta hallinnointia. Omat erityisetunsa unohtanut ihminen ei itse asiassa ole lainkaan "eri" ihminen.

4. Tosiaankin, Rawlsin lukija oivaltaa: leikki, jossa ollaan olevinaan tietämättömiä, kuka ihminen ollaan kaikista asiaankuuluvista ihmisistä, auttaa ajattelemaan asiaa laajemmalta kuin vain omalta kannalta. Hyvä. Se, joka leikkii tuota eläytymisleikkiä, varmaan toteaa, kuinka hirvittävää olisi joutua elämään koko elämänsä niin kurjaa elämää, kuin aika moni ihminen joutuu. Riski on niin suuri, että maximin strategia on oikea strategia. On oikeudenmukaista hävittää kurjimmat asemat, vaikka samalla täytyisi tinkiä hyvin monen kohdallaisen hyvän ja hyvän aseman miellyttävistä puolista.

Kolmas hyppy. Lähdimme liikkeelle prudentiaalisista ajatuksista. Määrittelimme oikeudenmukaisuuden reiluiksi ehdoin, joilla saadaan kaikki osallistumaan yhteiseen etuun tähtäävään yritykseen. Yhtäkkiä olemmekin tilanteessa, jossa meillä on riski joutua keneksi tahansa ihmiseksi niiden ihmisten joukossa, jotka ovat koskaan eläneet tai tulevat koskaan elämään. Aluksi pohdiskeltiin, mahtaako yhteiskunnan muodostaminen maantieteellisesti samalla alueella elävien ihmisten kesken kannattaa. Oikeudenmukaisuuskäsitykseni piiriin sisällytettiin aluksi ne, joilta voin odottaa vastapalveluksia. Nyt siihen tunkee populaa, jonka kanssa minulla ei ole muuta yhteistä kuin yhteinen Aatamin ja Eevan geeniperintö. Millä perusteella jollakulla olisi oikeutettuja odotuksia minun suuntaani pelkästään siitä syystä? Vastavuoroisen edun on syrjäyttänyt abstrakti ihmisoikeus.

Neljäs hyppy. On kasvattavaa leikkia ajatuksella, että voi joutua elämään kenenkään tahansa housuissa. Todellinen riskini osoittautui joksikin toiseksi ihmiseksi kuin olen

on varsin minimaalinen. Rationaalinen, omista eduistaan kiinni pitävä ihminen tuskin luopuu omastaan vain siitä syystä, että on osallistunut johonkin roolileikkiin.

Viides hyppy. Kaikkein huonoimmassa asemassa olevan ihmisen moraalinen diktatuuri muka perustuu maximin strategian rationaalisuuteen tietyyppisissä vakavien riskien lataamissa tilanteissa. Jos rationaalinen etujensa valvoja saadaan houkutelluksi mukaan roolileikkiin, vakavin uhka hänen kannaltaan on joutua sidotuksi moraaliperiaatteeseen, jonka perusteella hänen on luovuttava omista eduistaan. Hän ei missään tapauksessa asetu eroperiaatteen kannalle. Jos joku niin tekee, johtuu siitä, että hän jo ennen tilanteeseen tuloaan on sitoutunut eroperiaatteen ilmaisemaan radikaaliin poliittiseen rakkauteen.

5. Rawlsin lukija torjuu oppi-isänsä mukana tuollaisen päättelyn tuhtuneena. Se, joka niin argumentoi, leikkii epäreilusti. Jos pelaa, pitää olla tosissaan. Pelin sääntöihin kuuluu, että leikin tuloksesta ei voi valittaa. Neuvotteluun osallistuminen merkitsee sitoumusta, että suostuu myös elämään valittavan oikeudenmukaisuuskäsityksen mukaan.

Ohoh! Kuudes hyppy. Muistaaksemme kohdassa neljä totesimme vain sen, että toistenkin edut oppii ottamaan huomioon, jos leikkii tuollaista leikkiä. Tunnustamme kyllä, että jos joku leikkiin ryhtyy noilla ehdoilla, sietäköön sen, mihin leikki johtaa. On kokonaan eri kysymys ja mahdollisesti tärkein kysymys, millä motiivilla rationaalinen omia etujaan valvova ihminen saadaan moisen venäläisen ruletin osallistujaksi.

Terveiden parantamista

Niillä säännöillä, jotka Rawls määrittelee roolileikilleen, siihen osallistuu vain se, joka on jo ratkaissut suhteensa vähempiosaisiin. Syistä joilla ei ole mitään tekemistä hänen rationaalisen omanedunvalvontansa kanssa, hän on päättänyt luopua eduistaan siinä tapauksessa, että hänen etunsa ja vähäosaisten tarpeet käyvät ristiin. Se, mitä nämä harvinaiset vanhurskaat ihmiset tietämättömyyden verhon takana pitämissään

hartaustilaisuuksissa ehkä päättävät, on kaikkea muuta kuin vakaa oikeudenmukaisuuskäsitys eikä kelpaa järjestyneen yhteiskunnan julkisen moraalin perustaksi.

Moraalikasvamisen periaatteet

Rawls uskoo, että järjestyneen yhteiskunnan jäsenet sisäistävät kasvaessaan oikeudenmukaisuuden tajun. Tähän oikeudenmukaisuuden tajuun hänen on luotettava, kun hän olettaa ihmisten suostuvan alkuseman roolileikkiin sen ankarilla ehdoilla. Jos eroperiaate ei epävakana käsityksenä kelpaa järjestyneen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden perustaksi, on epäluultavaa, että vastaavaa oikeudenmukaisuuden tajuakaan huomattavissa määrin imeytyisi yhteiskunnassa kasvaviin lapsiin.

Kokonaan toinen asia on, onko Rawlsin optimismi moraalikasvamisen suhteen muutenkaan perusteltu.

Arvio

Perustelut riittävät.

Voimme siirtyä arvioon.

1. Tuskin liioittelen, kun sanon, että Rawlsin eroperiaate on viime aikojen moraalifilosofiassa täsmällisin määrittely siitä, mitä kristillinen rakkaus yhteiskunnalliselle tasolle projisoituna merkitsee.

2. Ne, joissa poliittinen rakkaus vähäosaista kohtaan on syystä tai toisesta herännyt, voivat käyttää Rawlsin roolileikkiä selkeyttääkseen rakkautensa sisältöä.

3. Rawlsin teoria johtaa siinä mielessä harhaan, että se uskottelee eroperiaatteen

olevan perusteltavissa omista eduista huolehtivan ihmisen rationaalisen valinnan tuloksena.

Tärkeimmät kysymykset jäävät siis edelleen avonaisiksi:

1. Mistä ihmiset saavat poliittisen rakkauden?

2. Mikä on poliittisen rakkauden ja yhteiskunnan julkisen oikeudenmukaisuuskäsityksen välinen suhde?

Rawlsin kirjan lukija vakuuttunee ainakin joistakin tärkeistä asioista.

1. Julkisen oikeudenmukaisuuskäsityksen olisi syytä olla vakaa. Jos yhteiselämä perustetaan moraalisiin vaatimuksiin, jotka ovat niin teräviä, että tavallisen kansalaisen on mahdotonta niihin sitoutua saati sitten käytännössä niitä noudattaa, eivät saa mitään hyvää aikaan. Yhteiskunnan oikeudenmukaisuusvaatimusten tulee olla sillä tavalla kohtuullisia, että ne ovat sisäistettävissä vapaaehtoisesti.

2. Huono-onnisempaan kohdistuva rakkaus on sidottu objektiiviseen kriteeriin. Eroperiaate sanoo, että sellaiset bonukset, joista vähäosaisemmat ei saa provisiota, ovat epäoikeudenmukaisia. Mutta se sanoo myös, että on epäoikeudenmukaista vastustaa sellaisia bonuksia, joista vähäosaisemmat saavat heille kuuluvan provision.

3. Oikeudenmukainen ihminen vastustaa kateellista egalitarismia ja populismia. Ne merkitsevät ennestään huonossa asemassa olevan vähäosaisen ihmisen henkistä riistämistä. Sitä paitsi jos ne saavat niin suurta kannatusta, että yhteiskuntapolitiikka muotoillaan niiden esittämien vaatimusten mukaan, se merkitsee paitsi oikeudenmukaisten bonusten riistämistä hyväosaisilta ennen kaikkea tulevaisuuden riistämistä vähäosaisilta.

Matti Hyryläinen:

Ins.

Vihti

Kommentti Terho Pursiaisen artikkeliin

On tärkeää tuoda esille ja arvioida erilaisia yhteiskunnallisia malleja.

Tilanne tällä alueella on nykyisin siinä mielessä kummallinen, että ilmiselvästi on tarvetta radikaaliin yhteiskunnalliseen muutokseen — jopa oikeistolaiset ja keskustalaiset puhuvat heikompien syrjäytymisen ja luonnon saastumisen aiheuttamista tarpeista muuttaa perusteellisesti yhteiskunnan toimintaa. Kuitenkin jo aivan vaatimattomia käytännön muutoksia, esim. verouudistusta, pidetään mahdottomina, jos ne vähäistä enemmän vaikuttavat ihmisten toimeentulosuhteisiin. Vaaditaan olennaista muutosta muuttamatta mitään olennaista.

Luulisin, että eräs syy ihmisten kapeaan muutoksenäköalaan on yksinkertaisesti siinä, että yhteiskunnan perustaksi ei osata ajatella mitään muuta kuin nykyisenlaista demokratiaa. Demokraattisen järjestelmän olemukseen kuuluu nimittäin radikaalien muutosten torjuntamekanismi. Koska demokratiassa vain se on mahdollista, joka saa taakseen enemmistön tuen, ei enemmistö koskaan kannata radikaalia muutosta. Tästä syystä tältä perustalta mallejaan rakentavat joutu-

vat tyytymään vain marginaalisiin muutoksiin niin ajatuksissa kuin teoissakin — vaikkei välttämättä sanoissa.

Kun Terho Pursiainen ottaa esille John Rawlsin mallin, jossa yhteiskunnan perustaksi otetaan jokin muu kuin demokratia, edellä kuvattu eroperiaate, annetaan ajatukselle vähän enemmän tilaa. Siitä kiitos hänelle.

Esitetty malli tarjoaa myös opettavan esimerkin siitä, kuinka vaikeaa uudenlaisen edes teoriassa toimivan yhteiskunnallisen periaatteen luominen on. Ei todella ole helpoa esittää yhteiskunnallista periaatetta, joka ei johtaisi jonkinasteiseen umpikujaan siinä vaiheessa, kun teoriassa kysytään, miten tätä periaatetta käytännössä parhaiten toteutettaisiin.

Erityisen opettava Rawlsin malli on siinä mielessä, että poikkeavuudestaan huolimatta se nojaa siihen yhteiskuntanäkemykseen, joka tällä hetkellä on vallitseva ja jonka noudattamisen seurauksista nykyiset ongelmat näyttävät lähinnä johtuvan. Tarkoiton materialistista yhteiskuntanäkemyksestä. Siis ainakin jollain tasolla Rawlsin mallin puutteet ovat samoja kuin nykyisen yhteiskunnan puutteet ja Rawlsin mallia tutkimalla voidaan löytää myös nykyisen järjestelmän heikkouksia.

Mikä tekee Rawlsin mallin materialistiseksi?

Oleellinen rajausta tapahtuu jo kohteen valinnassa ja termien määrittelyssä. Eräänä peruskäsitteenä on jako-osuus, jonka suuruus määräytyy eroperiaatteen mukaan. Tämä jako-osuus tekee Rawlsin mallin materialistiseksi. Sillä sitä voidaan soveltaa vain materiaaliin asioihin: rahaan, tavarahan, taloudellisiin arvoihin. Niiden jakamisestahan Rawlsin malli on kiinnostunut samalla tavalla kuin ay-liike tai osakesijoittaja.

On tärkeää huomata, ettei ideologis-tieteellisiin sen enempää kuin sosiaalis-poliittisiin arvoihin voida soveltaa jakoperiaatetta. Ne arvot, jotka sisältyvät millaiseen tietoon tahansa, uskonnolliseen, ideologiseen tai luonnontieteelliseen, ovat jakamattomia. Tietoa voidaan pantata tai levittää, mutta sitä ei voida jakaa siinä mielessä kuin tavaraa, niin että se minkä toinen saa on toiselta pois. Poliittisen arvot puolestaan ovat poliittisissa asemissa, äänestäjän, kansanedustajan,

pääministerin jne. paikoissa. Eikä näitä asemia voida jakaa niin kuin rahaa eikä edes levittää niin kuin tietoa. Jos yhteiskunnan poliittisiin asemiin halutaan muutoksia, koko poliittista rakennetta on muutettava.

Se, ettei Rawlsin malli pysty ottamaan huomioon tiedollisia ja poliittisia arvoja, joiden omaaminen tai omaamattomuus kuitenkin suuresti vaikuttaa ihmisten olemiseen, on tietysti suuri puute sinänsä. — Enkä siten oikein osaa yhtyä käsitykseen, että tälle periaatteelle rakennettu yhteiskunta olisi teoriassa paras mahdollinen yhteiskunta.

Olenaisempaa on kuitenkin, että sitoutumisesta materialistiseen arvomalliin seuraa teoriaan epämääräisyyksiä ja eksistentiaalisia hyppyjä, jotka lopulta hämärtävät kuvan myös materiaalisista asioista — ja joita Puriainenkin tuo esiin.

Materialistiseen malliin kuuluu nimittäin väistämättömänä ominaisuutena kyvyttömyys sulauttaa ideologiset ja poliittiset ilmiöt samaan teoriaan taloudellisten ilmiöiden kanssa.

Tästä erinomaisena esimerkkinä on historiallinen materialismi, marxismi-leninismi tai miksi sosialistista ajatusrakennelmaa nyt halutaankin kutsua. Sosialistisen liikkeen tavoitethan oli — kai vieläkin on — periaatteessa samalla tavalla materialistinen kuin Rawlsinkin: aineelliset hyödykkeet on jaettava oikeudenmukaisen järkevästi. Mitään tämän tavoitteen kanssa sopusoinnussa olevaa teoriaa poliittisesta rakenteesta sen enempää kuin teoriaa tähän tavoitteeseen nähden järkevän tiedon kriteereistä ei ole kuitenkaan pystytty kehittämään, vaikka tarve olisi huutava.

Poliittisena ideaalina sosialismissa on valtiiovallan kuoleutuminen, mutta siitä miten tähän päästäisiin, ei ole esitetty teoriaa. Käytännössä jouduttiin proletariaatin diktatuuriin, joka on erittäin kaukana paitsi valtiiovallan kuoleutumisesta myös tilasta, jossa taloudelliset hyödykkeet jakautuvat oikeudenmukaisesti tai järkevästi.

Tiedollisena tai filosofisena ideaalina oli avoin luonnontieteellinen maailmankatsomus, mutta käytännössä ajaututtiin oppirakennelmaan, jossa poliittiset johtajat määräävät sopivien halujen ja tietojen alueen hyvin kapeaksi verrattuna alueeseen, joka si-

sältää kaikki ihmisten avoimet mielipiteet ja luonnontieteellisesti ottaen todet tiedot.

Näihin samoihin vaikeuksiin Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria törmää. Puriainen ohittaa osan niistä toteamalla, ettei ehdi kafoamaan poliittisen järjestelmän ja jakojärjestelmän vuorovaikutukseen. Tämä vastaa Marxin haluttomuutta kertoa, miten valtiovalta käytännössä kuoleutuu.

Käytännössä jakojärjestelmä ja poliittinen järjestelmä ovat yksi ja sama. Poliittinen järjestelmä on jokaisessa yhteiskunnassa se järjestelmä, joka jakaa taloudelliset hyödykkeet tai luo ne puitteet, joiden sisällä niiden annetaan markkinoiden mukaan jakautua. Jos eroperiaate hyväksyttäisiin, millainen poliittinen järjestelmä suorittaisi sen mukaisen jaon?

Jos eroperiaate asetetaan poliittisen periaatteen yläpuolelle, kuten tässä tehdään, joudutaan ei-markkinataloudelliseen, ylhäältä säädeltyyn talouteen ja diktatoriseen poliittiseen järjestelmään, joka tutkii oikeat erojen suhteet ja suorittaa jaon. Mutta miten omaa etuaan ajavat diktatorisen vallan omaavat päättäjät täyttävät sellaisen toiveen, jolla pyritään tekemään huonoinkin asema mahdollisimman hyväksi? Tässä kysymyksessä joudutaan vanhoihin vastauksiin, joihin harvat enää uskovat. Minkä ideologian tai filosofian mukaan silloin erotettaisiin oikeat vastaukset eli tiedot vääristä?

Jos eroperiaatteen käytännön toteuttaminen puolestaan annettaisiin demokraattiselle elimelle, miten tulos poikkeaisi nykyisestä? Kyllähän nykyisinkin määrätään ne tulot, jotka ovat markkinamekanismin ulkopuolella eli poliittisesti määräytyviä, sillä perusteella, että pidemmän päälle ne ovat kaikille hyväksi.

Entä mikä on eroperiaatteen ja markkinatalouden suhde? Jos nykyisen markkinatalouden sisältämät erot päätettäisiin osaltaan oikeudenmukaisiksi, kuinka vedettäisiin raja epäoikeudenmukaiseen markkinatalouteen?

Kuten nähdään; kun lähdetään liikkeelle materialistiselta perustalta ja pidetään taloudellisten arvojen oikeaa jakautumista pääasiana, joudutaan umpikujaan, ongelmiin, joiden ratkaisemiseksi ei ole edes teoriaa.

Rawlsin maksimaalisen hyödyn kehys voidaan kuitenkin tehdä kiinnostavaksi kääntämällä materialistinen järjestys talous—politiikka—kulttuuri toisinpäin. Noudatetaan tieto—politiikka—talous -järjestystä.

Ajatellaan siis, että kulttuurin tai tiedon alueen, uskonnon, filosofian ja luonnontieteiden arvot eli tiedot ovat ihmisille tärkeimpiä. Maksimointiperiaatetta on sovellettava tietoon eikä materiaan. Tästä seuraa, että tietoa on käsiteltävä niin, että se lisääntyy ja leviää mahdollisimman paljon. — Sivumennen todetaan, että tämä lähestymistapa on eräässä olennaisessa kohdassa parempi kuin maksimaalisen materiaallisen hyödyn periaate. Materiaalisen kakun kasvattamiselle luonnon kestävyys asettaa esteitä, mutta tiedon kasvattamisella ei ole tällaisia rajoja.

Nyt kysytään, millainen tieto kasvaa ja leviää parhaiten. Teoreettisesti voidaan päätellä, että neutraalisti rakentuva, vapaa tieto leviää paremmin kuin arvoväritteinen, salattu tieto. Luonnontieteellinen tieto edistyy ja leviää paremmin kuin uskonnollinen ja ideologinen tieto. Jokainen voi todeta tämän vertailemalla vaikkapa kirjastossa tieteellisten julkaisujen määrää uskonnollisten julkaisujen määrään.

Avoimeksi kysymykseksi jää, onko nykyisellä tavalla rakentuva luonnontieteellinen-kään tieto tässä suhteessa paras mahdollinen. Erityisen huonosti se tuottaa ja levittää tietoa siitä, miten voitaisiin vähentää ihmisen turhautumista ja luonnon tuhoutumista.

Sitten joudutaan kysymyksen politiikkaan. Millainen poliittinen toiminta ja rakenne parhaiten edistävät tiedon syntymistä, kehittymistä ja laajenemista? Jälleen voidaan teoreettisesti päätellä ja kokemuksella vahvistaa, että diktatoriset menetelmät ja järjestelmät ovat selvästi heikoimpia kuin demokraattiset. Diktatuureissa joudutaan aina tilanteisiin, joissa tiedon kulkua on rajoitettava järjestelmän hajoamisen uhalla. Jos ihmiset saisivat vapaasti tietää kaikki asiat diktatuureissa, yhteisön tasapaino horjuisi. Parastaikaa tapahtuu Neuvostoliitossa juuri tässä mielessä kiintoisia asioita. Veikkaukseni on, että tasapainon ylläpitämiseksi siellä on joko järjestelmää demokratisoitava tai jälleen kiristettävä tiedonkulun rajoituksia.

Avoimeksi kysymykseksi jää, onko demokratiakaan tässä suhteessa paras mahdollinen järjestelmä.

Tähän kysymykseen tarjoaa Rawlsin ehdotus jakoneuvottelun kulusta mielenkiintoisen näkökulman. Hänen mukaansa tulee toimia sillä tavalla, että neuvottelijat ovat tietämättämiä siitä asemasta, jossa he todellisuudessa ovat. Heidän tulee laatia osuuk-sien jako siten, että heidät ikäänkuin voitaisiin heittää sattumanvaraisesti mihin hyvän-sä yhteiskunnallisen järjestelmän asemaan ja he olisivat siihen moraalisesti tyytyväisiä. Tällainen neuvo ei kuitenkaan toimi edes teoriassa, koska ihmisiä ei voida heittää sattumanvaraisesti erilaisiin paikkoihin. Mutta käännetään ajatus päinvastaiseksi.

Ei pyritäkään suunnittelemaan yhteiskunnallisia asemia ja osuuksia, joihin heittäisimme ihmiset sattumanvaraisesti, vaan annetaan sattumanvaraisten ihmisten päättää yhteiskunnallisista asemista ja osuuksista. Tämä on teoriassa mahdollista vain muuttamalla demokratian enemmistö-päätöskäytäntö käytännöksi, jossa päätöksen tekijät valitaan arvalla. Tällaisella järjestelmällä saavutettaisiin samat edut kuin Rawlsin menetelmällä. Lisäksi olisi teorian mukaista, että tällaisessa poliittisessa järjestelmässä tiedon asema olisi parempi kuin demokratiassa.

Vasta kolmanneksi tulee kysymys, millainen taloudellinen toiminta tai järjestelmä tuottaa ja levittää parhaiten tietoa, ei siis parhaiten tavaroita. Jos tilannetta katsotaan talousjärjestelmien tasolla, jälleen huomataan, että ylhäältä päin ohjattu, sosialistinen järjestelmä on tässä suhteessa heikompi kuin markkinatalousjärjestelmä. Sosialismin vaikeudethan johtuvat juuri siitä, että uutta tietoa ei synny eikä vanha kulje. Kuluttajat eivät tiedä, mistä ja koska mitään tavaraa saa, tuottajat eivät tiedä, mitä kuluttajat haluavat, ja suunnittelijat eivät tiedä, mitä muualla suunnitellaan.

Avoimeksi jää kysymys, onko nykyinen markkinatalouskaan tässä mielessä paras mahdollinen järjestelmä. Siinäkin on diktatorisia piirteitä ja rakenteellisia esteitä uuden tiedon syntymiselle, kasvamiselle ja leviämiselle.

*

Lauri Rauhala
Helsinki

C.G. Jungin uskonto- tutkimuksen pääpiirteitä

Uskonto voi olla usealla tavalla tutkimuksen kohteena. Voidaan erottaa toisistaan uskonnon filosofia, teologia ja uskontotiede. *Uskontofilosofia* analysoi yleisellä tavalla uskonto-nimistä ilmiötä kysyen, miten se eroaa muista kulttuurin muodoista, mikä asema sillä on ihmisen olemassaolossa ja mitä uskonnolliset peruskäsitteet, kuten Jumala ja sielu merkitsevät.

Teologia, erityisesti kristillinen teologia, tutkii varsinaista uskonnon sisällystä, oppia Jumalasta sekä kirjoituksia, joihin opilliset käsitykset perustuvat. *Uskontotiede* tutkii uskontoja asiapohjaisesti ottamatta myönteistä tai kielteistä kantaa uskon kohteen todellisuuteen eli siis käsityksiin Jumalan olemassaolosta. Se on vertailevaa tutkimusta, jossa kaikki uskonnot ovat samanarvoisia. Uskontotiede pyrkii selvittämään, mikä on uskonnoille yhteistä ja miten ne toisaalta eroavat toisistaan. Se on maallinen tutkimusala, joka käyttää samoja menetelmiä kuin muutkin reaalitieteet.

Uskontotieteessä voidaan erottaa eri aspekteja riippuen siitä mihin osaan kokonaisuudesta päähuomio kohdistetaan ja mitä menetelmiä siinä käytetään. Tällöin puhutaan uskontohistoriasta, uskontososiologiasta, uskontopsykologiasta ja uskontoetnologiasta eli kansatieteellisestä näkökulmasta uskontoilmiöön. C.G. Jungin uskontotutkimukset ovat pääasiallisesti uskontopsykologisia, mutta hänen ajatuksensa rönsyilevät usein myös muille edellä mainituille sektoreille.

Uskontojen alkuperä kokemuksessa

Jungin uskontopsykologiassa elämyksellinen kokemus on se perustaso, johon tutkimus kohdistuu. Jungin psykologiassa yleensä kokemus ei ole mikään aivotapahtuman sivutuote, vaan oma realiteettinsa, jonka piirissä voidaan mielekkäästi tutkia siinä kehkeytyviä merkitysfunktioita kiinnittämättä samanaikaisesti huomiota hermostollisiin toimintoihin tai sekundaarisenä pidettävään käyttäytymiseen. Uskonnollista käyttäytymistä, kirkossa käyntiä ym. hartaudenharjoitusta tai palvontaa edeltää yleensä kokemuksellinen usko.

Jung luonnehtii uskonnollista kokemusta seuraavaan tapaan. Se viittaa jonnekin itsensä ulkopuolelle. Sille on ominaista voimakas emotionaalinen sävytys, pyhä, ylevä, kauhis-

tava, pelottava, suuri, käsittämätön. Vaikka monien uskonnollisten menojen tarkoituksena näyttää olevan juuri tällaisten elämysten tavoittelu, ihminen ei koe olevansa niiden aiheuttaja. Päinvastoin ne valtaavat hänet ja hän tuntee olevansa vain niiden vastaanottaja.

Uskonnollisia kokemuksia ihmisellä on ollut siitä saakka, kun hän lajinkehityksessään oli saavuttanut tiedostavan tajuisuuden asteen. Ne ovat yhä kaikille mahdollisia. Uskontoja tärkeällä tavalla koossapitävät ja niitä luonnehtivat opit sekä tunnukset ovat Jungin mukaan pyhitettyjä ja järjestettyjä uskonnollisia kokemuksia. Mihin ne viittaavat, toisin sanoen, mikä on Jumala, ei ole enää psykologinen, vaan teologinen ongelma.

Jungin ajattelun omalaatuisuus näyttäytyy siinä, kuinka hän käsittää uskonnollisten kokemusten syntyvän ja miten hän selittää prosessin uskonnollisista kokemuksista uskonnollisiin oppeihin ja menoihin tapahtuvan. Jungin tutkimusmateriaalin muodostavat yksityisten ihmisten valvekokemukset ja unet, taide, vanha kulttuuriperintö yleensä, erittäinkin mytologiat ja alkukantaiset uskonnot, joiden pohjalta hän uskaltautuu myös niin sanottujen korkeampien uskontojen analyysiin. Mytologioilla ja uskonnoilla on Jungin mukaan oikeastaan vain se ero, että uskonnoissa symboliikka on yhä elävää. Uskonnot ovat syntyneet voimakkaasti vaikuttavista kokemuksista ja käänteisesti niiden oppien sekä palvontamenojen avulla saadaan kosketus tähän tunnepitoiseen elämyspohjaan. Niin pian kuin jokin uskonto menettää tämän elävän suhteensa kokemukseen, siitä tulee mytologia.

Kun mytologioita ja uskontoja tutkitaan varhaisimmista esiintymisistään alkaen, niissä havaitaan monien peruspiirteitten yhdenmukaisuutta. Kokemus ei niissä jäsenyyden ympäristö- tai kulttuurivaikutusten ohjaamana, vielä vähemmän täysin sattumanvaraisesti. Yhdenmukaisuus näiden eri maantieteellisten ja sivistyksellisten alueitten alkukantaisten hengentuotteitten välillä seuraa Jungin mukaan kahdesta hänen ajatteluaan hallitsevasta selityspäätteestä. Ensiksi: ihmisessä on perinnöllisesti määräytyneitä valmiuksia, jotka välttämättömästi johtavat

edellä luonnehditun kaltaiseen uskonnolliseen kokemukseen. Uskonnollisuus ihmisessä on siis suorastaan viettipohjaisesti määräytynyt asia. Toiseksi: mytologiat ja uskonnot eivät ole ainoastaan tämän viettipohjan kokemuksellista vastinetta, vaan niissä myös heijastuvat symbolisella tavalla itse sielulliset tapahtumat, tajunnan prosessit. Ne olisivat siis usein uskonnollisen sisältönsä lisäksi myös jonkinlaista alkeellista psykologista esitystä psyykkisestä tapahtumisesta. Tajunnan kehitys, tietoisuuden herääminen ja laajeneminen on tapahtunut kaikkialla sekä kaikissa roduissa pääpiirteissään samoin. Tästä johtuu, että niin monet uskonnot ja mytologiat ovat samankaltaisia tai ne voidaan ainakin tulkita samaa esittäviksi.

Uskontojen ja mytologioitten sisältö ihmisen kehityksen kuvastajana

Melkein kaikkien tunnettujen uskontojen ja maailman syntyä kuvaavien mytologioitten mukaan luominen alkaa valon luomisella. Primitiivinen tajunta, jolle tiedostaminen, ilmiöiden tarkastelu hänestä itsestään erillisenä olemassaolona, alkaa sarastaa, esittää luomismyyteissä myös omaa tapahtumistaan. Tietoisuus on valoa, tiedostamaton pimeyttä, joka vielä äsken vallitsi. Mistäpä olisikaan orastavalle tietoisuudelle, joka ei vielä riittävästi hallinnut käsitteitä, tarjoutunut parempi ilmaisu tapahtuvalle mullistukselle kuin kosmisesta valon ja pimeyden vaihtelusta? Kosminen tapahtuminen koetaan vielä osittain omana tapahtumisena, koska askel eriytyneeseen itsetietoisuuteen on vasta puolinaisen. Siten myytti tiivistää sekä kosmisen että inhimillisen tapahtumisen aineksia.

Psykologiselta kannalta tulkittuna luomismyytti esittää merkitsevän tosiasian. Olemassaolo edellyttää tietoista tarkastelua. Ennen tietoisien tajunnan eriytymistä ei voinut olla käsitystä mistään luomistapahtumastakaan. Tässä mielessä luominen, olemassaoloon tuleminen ja tietoisuuden herääminen ovat sama asia. Upanisaadeissa maailman luoja sanookin ensiksi: "Tulkoon itseys" eli itsetiedostuksen tason saavuttanut tajunnallisuus. Tietoisuuden heräämisessä avaruus, aika ja

muut tietämisen perusulottuvuudet tulivat ihmisen käyttöön, niin että hänelle kävi mahdolliseksi yhä lisääntyvässä määrin jatkaa orientoitumista tietämättömyyden pimeyteen ja psykologisessa mielessä jatkaa luomisprosessia.

Tietoisuuden heräämisestä alkaa kuitenkin ihmisen tragedia. Silloin kun tietoista ja itseään ohjaavaa tajunnallisuutta vailla olevien elävien olentojen, kasvien ja eläinten elämä sujuu ongelmitta, ihminen on alituudessa vaarassa suistaa itsensä vaikeuksiin. Sitä alkuperäistä tilaa, jossa itsetietoisuutta ei vielä ollut, vaan jossa Jumala yksin tiesi ja johti kaikkea, kuvataan mytologioissa ja uskonnoissa ehyen onnen paratiisina. Elämä kokonaisuudessaan oli yhteydessä jumaluuteen, oikeastaan samaa kuin jumaluus. Tästä paratiisista karkottaminen, eli yksilöllisestä olemassaolostaan tietoiseksi tuleminen, nähdään mytologioissa ja uskonnoissa tavallisesti seurauksena jostakin ihmisen rikkomuksesta. Perisynti ja ihmistä kalvava syyllisyys ovat siten yhteydessä kokonaisuuden särky-misen kanssa. Paratiisista karkotetulle ihmiselle jäi kuitenkin sammumaton kaipuu palata jälleen sinne.

Kun alkuperäinen ykseys oli menetetty, alkoi ihminen tietämisellään eritellä olevaisuutta yhä suurempaan moninaisuuteen. Hänessä heräsi tarve tietää yhä enemmän kunnes hän tietäisi kaiken ja tulisi Jumalan kaltaiseksi. Kilpailu Jumalan kanssa ja ponnistelut päästä alkuperäiseen yhteyteen Hänen kanssaan samanlaiseksi tulemisen avulla osoittautuivat kuitenkin ihmisvoimille ylivoimaisiksi. Tarvittiin avustajia, välimiehiä ja sovittajia. Mytologioissa ja uskonnoissa tätä vaihetta edustaa sankarikausi. Tähän vaiheeseen eräältä puoleltaan kuuluisivat myös sellaiset suuret uskonnolliset opettajat kuten Buddha ja Jeesus. Kristinuskossa, buddhismissa ja monissa muissa uskonnoissa sekä mytologioissa esiintyy vielä kolmas kehitysvaihe: alkuperäisen Jumala-yhteyden jälleen saavuttaminen uudella tavalla ja tasolla. Tämän saavuttamiseksi välimiesten on uhrauduttava, taisteltava manalan ja tuonelan voimia vastaan sekä kärsittävä, kunnes avautuu uusi ymmärrys ja viisaus, ansaitaan sovitus sekä pyhäin yhteys.

Mytologiat ja uskonnot kuvastelevat Jungin mukaan kaikissa näissä vaiheissaan ihmistajunnan kehitystapahtumaa. Tuonelaan ja manalaan laskeutuminen heijastaa ihmisen pyrkimystä tiedostaa salatuinkin itsestään. Se on vaikea ja siksi aina sankarillinen tehtävä. Mutta se voi olla myös uuden viisau-den alku. Yhteys omaan alkuperäänsä, jumaluuteen, luonnonmukaiseen elämään, saavutetaan ymmärtämällä ihmiseen sisältyvien kehitystekijöitten mieli. Siihen ei kuitenkaan riitä pelkkä järki. Syvimpiä tiedostamattoman tarkoituksia voi vain tunne aavistella. Uusi viisaus, Jumala-yhteys, on jotain paljon enemmän kuin vain järjen avulla ymmärtämistä. Siinä saavutetaan jälleen psyykinen eheys, jonka ihminen älyllisen ylikasvunsa johdosta menetti.

Jung ja hänen oppilaansa esittävät suuren joukon mytologioitten ja uskontojen psykologisia tulkintoja osoittaakseen, miten niissä heijastuu ihmisen itsestään ja päämääristään tietoiseksi tulemisen tapahtuma sekä ponnistelu suurempaan täydellisyyteen ja henkiseen kasvuun. Eräs Jungin oppilaista, Erich Neumann, esittää näkemyksen, että monien mytologioitten ja uskontojen psykologinen ikä on määritettävissä sen perusteella, kuvastavatko ne ensimmäistä, jakautumattoman ykseyden tilaa, sankarivaihetta vai kolmatta uudentasoista yhteyttä ja kokonaisuutta. Tietenkin jokin mytologia ja uskonto saattaa sisältää myös kaikki nämä vaiheet tai vain osia niistä. Sellainen psykologisessa mielessä täydellinen uskonto, kuten kristinuskoko, yhdistää ne kaikki. Idän suuriin uskontofilosofioihin jungilainen psykologinen tulkinta on monin kohdin kenties vielä paremmin sovellettavissa kuin kristinuskoon.

Kristinuskon jungilaista tulkintaa

Jung on psykologiselta kannalta analysoinut eräitä kristillisiä dogmeja kuten kolminaisuusoppia. Sitä käsitellessään Jung koettaa osoittaa, miten on psykologisesti mahdollista, että yksi on moni ja moni yksi. Kolminaisuusopissa huipentuu hänen mielestään antropomorfistisella symbolisella tavalla ihmisen vuosituhantisen henkisen kehityksen

ohjelma ja päämäärä. Kolminaisuusoppiin on ihminen kiteyttänyt itseään velvoittavan psykologian. Ohjelmana on henkinen kasvu, johon pyritään itsensä tiedostamisen ja vastakkaisuuksia tasapainoittavan eheyttämisen avulla. Samoin kuin jumaluus kolminaisuudessa saavuttaa uuden korkeammanasteisen kokonaisuuden, myös psykologisella tasolla tietoisesti taisteltu kokonaisuus on inhimillisessä kehitysteikossa ylempänä kuin hänen olemassaolonsa eri puolet irrallisina.

Kristus kolminaisuudessa on ymmärrettävä kahdella tavalla. Yhtäältä hän oli historiallinen henkilö, joka opetti sitä eheyttämisen tietä, joka hänelle oli valjennut. Toisaalta hän myös toteutti ihmisessä olevan henkistymisvaatimuksen. Tässä mielessä hän on eheyttämisen, Jumalan ja ihmisen sovittamisen, vastakohtien yhteensulautumisen symboli. Pyhä Henki on Jungin mukaan ihmisessä vaikuttavien korkeampaan henkiseen kehitykseen motivoivien tekijöitten personoitu edustaja ja myös tämän kehityksen korkeimman asteen symboli.

Eräs mielenkiintoisimpia uskonnollisia aihepiirejä, joita Jung on käsitellyt, on pahan ongelma. Kristinuskon suurena psykologisena rajoituksena Jung pitää sitä, ettei se ole koskaan pystynyt tyydyttävästi hoitamaan pahan ongelmaa. Tätä kysymystä Jung on erityisesti käsitellyt kirjassaan "Vastaus Jobille", jonka mottona on kysymys: "Kuinka hyvä Jumala voi suvaita sitä pahaa, joka maailmassa rehottaa?" Vastaus sisältää sen, että psykologisessa mielessä jumaluus on oikeastaan nelinäisyys, jolloin siihen kuuluu myös pahan prinssi. Ihmisen kokemuksessa, niinkuin esimerkiksi Jobin, Jumala ei ole korkein hyvä, vaan vastakkaisuuksien muodostama kokonaisuus. Kristinuskon esittämä oppi Jumalan täydellisestä hyvydestä ei Jungin mukaan heijasta psyykkistä todellisuutta, koska ihmisessä, Jumalan kuvassa, on sekä hyvää että pahaa. Hyvän ja pahan tasapainoittaminen ihmisessä ei voi onnistua tämän opin näkemyksen pohjalta. Tässä Jung poikkeaa kenties jyrkimmin kristillisistä käsityksistä.

Jungia on usein arvosteltu siitä, että hän psykologisoi kristinuskon, ylittää empiirisen psykologian rajat ja esittää itse asiassa vai-

keasti tajuttavia metafysisiä väitteitä. Nämä moitteet ovat nähdäkseni vain osittain oikeutettuja. Jung ei missään yhteydessä edellytä, että uskonto olisi vain psykologiaa tai siihen redusoitavissa. Päinvastoin hän yhtenä huomauttaa, että uskonnoilla on transsendenttinen puolensa, josta hän, paremmin kuin kukaan muukaan psykologi ei empiirisenä tutkijana voi sanoa mitään.

Kun Jung puhuu Jumalasta, hän ei yleensä tarkoita sillä sitä Jumalaa, johon uskonnot viittaavat, vaan ihmisten kokemusta Jumalasta. Hän on täysin tietoinen, että uskon-
topsykologian mahdollisuudet rajoittuvat vain sen tarkasteluun, miten Jumala elämyksellisesti koetaan ja mitä siitä ihmisen elämän kannalta seuraa. Psykologia, joka ratkaisisi Jumalan olemassaolon ongelman selittämällä Jumalan pelkäksi pelkojen tai toiveitten projektioksi, lakkaisi olemasta psykologiaa ja muuttuisi metafysiikaksi. Kuitenkin Jung joskus esittää myös teologisia väitteitä Jumalan olemuksesta, kuten esimerkiksi pahan ongelmaa käsitellessään. Osuvaa varmaan-
kin on arviointi, että hänen esityksensä on paikoitellen vaikeasti ymmärrettävää. Tämä seuraa lähinnä siitä, että hän koettaa puhua asioista, joitten kuvaamiseksi sanat ovat puutteellisia.

Uskontotieteen sovellutuksia Jungilla

Jungin uskon-
topsykologiaan liittyy kauttaaltaan soveltava osa. Empiiriseen tutkijaan hänessä yhtyy psykoterapeutti. Sikäli kuin keskitytään tarkastelemaan vain hänen uskon-
tutkimuksensa tieteellistä puolta, ei hänen omalla henkilökohtaisella suhteellaan uskontoon ole sanottavaa merkitystä. Sovellutuksen osalta hänen arvostavat käsityksensä uskonnoista ovat sekä tärkeitä että mielenkiintoisia. Eräiden toisten syvyyspsykologien mielestä uskonnot ovat infantiilisia turvajärjestelmiä, joista ihminen aikuistuuessaan tai neuroottisuudestaan vapautuessaan luopuu. Uskonnollisuus ei niiden mukaan kuuluisi enää korkeampaan ja kehittyneempään henkiseen elämään.

Jungin asenne on jokseenkin päinvastainen. Uskonnollinen elämä muodossa taikka

toisessa on mielenterveyden ja korkean henkisen kypsyymisen ehto. Mikään todellinen henkinen kasvu — oli se sitten spontaania tai psykoterapian avulla saavutettua — ei johda uskonnollisen elämän kuoleutumiseen, vaan kirkastumiseen. Tässä on kuitenkin tärkeitä pitää mielessä se, mitä Jung tarkoittaa uskonnollisuudella. Se ei ole määrättyjen oppien tunnustamista, vaan jumalallisen etsimistä ja löytämistä ihmisestä itsestään, toisin sanoen tiedostamattomaan psyykkiseen sisältyvän viisauden symbolikieleen ymmärtämistä ja elämään soveltamista. Jungille kaikki psyykinen tapahtuminen ja oikeastaan koko elämä on tavallaan uskonnollista. Tässä hän tulee lähelle itämaisia uskontopsykologioita, joista hän on saanut voimakkaita vaikutteita.

Millaisia uskontojen opit sisällykseltään ovat, on Jungin sovellutuksen kannalta verrattain yhdentekevää. Uskontojen psykologisen arvon ratkaisee se, kuinka elävää ja vaikuttavaa niiden oppien symboliikka on ja kuinka aktiivisesti niiden uskonnolliset menot ottavat harjoittajansa mukaan siihen Jumalalliseen näytelmään, jota tajunta esittää. Tästä syystä Jungin sympatia näyttää kristinuskon piirissä kohdistuvan enemmän katoliseen kuin protestanttiseen kirkkoon. Jung pitää katolisessa kirkossa suotuisana piirteinä sitä, että se on valmis kehittämään oppejaan myös psykologisesti ymmärrettävällä tavalla, kuten paavin neitsyt Marian korotus (1950) osoittaa. Johdonmukaista Jungin ajattelun pohjalta onkin päätellä, että dogmit eivät ole muuttumattomia, vaan ihmisen henkisen kasvutapahtuman mukana kehittyviä.

Jungin positiivinen asennoituminen uskontoon mielenterveydellisenä tekijänä on hänen teoriansa pohjalta täysin ymmärrettävissä. Koska uskonnolliset opit kehkeytyvät spontaanisti ihmisen omista psyykkisistä valmiuksista käsin ja muotoutuessaan heijastavat tajunnan tapahtumia, ne ovat sielunelämää itse teossa. Ei ole yhdentekevää, miten ihminen omaan psyykkiseen tapahtumiseensa suhtautuu. Uskontojen vertauskuvallisel-la tavalla esittämän sisäisen tarpeen tai voiman ymmärtäminen ja hyväksyminen suuntaa elämää. Esimerkiksi Pyhän Hengen ymmärtäminen ihmisessä vaikuttavaksi pyrki-

mykseksi korkeammalle henkiselle tasolle voi edistää tätä kasvua. Samoin Jeesuksen elämän, kärsimisen ja lunastuksen ymmärtäminen myös vertauskuvallisella tavalla, jokaisen ihmisen kohtalon heijastumana, saattaa johdattaa ihmistä omaan psykologiseen pelastustehtäväänsä. Aina kun henkisen kasvun vaatimus ihmisessä herää, syntyy hänessä kuvaannollisesti puhuen Jeesuslapsi. Aina kun ihminen ponnistelee tässä suunnassa eteenpäin, on hänenkin ristiinnaulittava heikkouksiaan ja rajoituksiaan sekä kärsittävä. Muutoin ei ole olemassa kasvua henkisestä vajaimittaisuudesta korkeampaan inhimillisyyteen. Kun sitä tapahtuu, ilmenee myös elämän muutos, jota uskonnollisella kielellä puhuen vastaa kääntymys. Mielenterveyden kannalta positiivinen tulos voidaan Jungin mukaan saavuttaa sekä kirjaimellisesti dogmit ottaen että symbolisella tasolla uskonnollisuutta eläen. Tärkeintä on, ettei tälle psyykkiselle alueelle synny tyhjiöitä. Ne sisäiset voimat, jotka vuosituhansien kuluessa ovat löytäneet ilmaisunsa uskonnoissa, ovat ihmisessä niin perustavaa laatua, ettei niiden täydellinen kieltäminen ole mahdollista ilman henkisiä vaurioita.

Jungin profaani puhe kristityille pyhistä asioista saattaa monen ihmisen mielestä olla joskus loukkaavaa. Huolimatta siitä, että hän psykologisesta näkökulmasta joskus kirpeästikin kritikoii uskonnollisia opinkappaleita ja uskonnollisia menoja hän tekee sen kuitenkin yleensä myönteisessä hengessä. Harvoinpa lienee kristilliseltä kannalta katsottuna ”pakana” puhunut niin lämpimästi uskonnollisuuden ja uskontojen puolesta kuin Jung. Ennakkoluulottomalle mielelle Jungin uskontopsykologiset keskustelut ovat kiehtovaa ja inspiroivaa luettavaa. Hän ei tahdo riistää keneltäkään luottamusta lapsenuskoonsa tai korvata sitä jollakin uudella. Hän haluaa kohdistaa sanottavansa etupäässä sivilisoituneille länsimaisille ihmisille, joille — Nietzschen sanoja lainaten — ”Jumala on kuollut”. Niille, joille uskonnolliset dogmit ovat mielettömiä ja uskonnolliset menot merkityksettömiä rituaaleja, voi uskontojen symbolisella tavalla ymmärtäminen avata uuden mahdollisuuden kokea uskonnollista elämää.

Kauko Komulainen — ihmisen mahdollisuuksiin uskova kasvattaja

Kauko Komulainen on Kriittisen korkeakoulun johtokunnan uusia voimia. Hänet löydettiin tavallaan talon sisältä — ajattelun seminaarista. Kauko Komulainen toimii opettajana helsinkiläisessä peruskoulussa. Hän on siis vahvasti kiinni

arkipäivän todellisuudessa. Hän on pohdiskelija, joka kertoo Katsauksen lukijoille ajatuksia työstään, ihmisistä, ajasta ja yhteiskunnasta.

Toimittanut Asta Haapalainen

Kerro jotain olennaista itsestäsi.

Olen opettaja, kasvatustieteilijä, optimisti, etsijä. Uskon, että olen eräs pieni lenkki siinä ketjussa, jossa ihminen on yrittänyt todellisuutta hahmottaa, itseään kehittää ja siinä edistyä.

Tulin Kriittiselle korkeakoululle ensimmäisen kerran vuonna 1982, kun uusiin ajattelun seminaareihin etsittiin osallistujia. Kriittisen korkeakoulun ilmapiiri onkin minulle merkinnyt ennen muuta ajattelun kehittämisen mahdollisuuksia. Siihen aikaan ei yliopistolla juuri ollut tilaa tällaiseen. Tulin tänne juuri sitä todellisuussuhdetta syventämään.

Olet johtokunnan jäsen. Miksi?

Sain tilaisuuden, kun eri toimintomuotojen edustajia päätettiin ottaa mukaan johtokuntaan. Taustalla oli varmaan ajatus, että näin koko yhteisö saataisiin paremmin toimimaan. Otin haasteen vastaan, koska olin ollut Kriittisen korkeakoulun toiminnassa mukana jo monta vuotta. Pääsin nyt katsomaan, miten kokonaisuutta hahmotetaan käytännössä. Kokoukset ovat kenties liikaakin hallintorutiinien hoitamista, mutta niissä kuulee myös uusia ajatuksia. Vaikuttamista en ole omalla kohdallani pitänyt ainakaan vielä ensisijaisena, vaan olen pikemminkin oppimassa, tutustumassa näihin asioihin.

Mikä on arviosi Suomen 1980-luvun kulttuuritilanteesta?

Mielestäni 1980-luvun alun myönteisten näkymien jälkeen on tapahtunut kapeutumista ja jähmettymistä. Myönteisillä näkymillä tarkoitan niitä laajentuneita ihmiskäsityksiä, joita esiteltiin vuosikymmenen alussa ja joiden toteutumiselle tuntui sosiaalisesti olevan tilaa.

Toisin kuitenkin kävi. Yksilökeskeisestä ajattelusta tuli muoti-ilmiö, joka merkitsi pohjan putoamista tavallista laajemmilta ihmiskäsityksiltä. Toinen tähän vaikuttava tekijä oli kyynisen ajattelutavan leviäminen, joka näkyi keskeisesti postmodernissa ajattelussa. Siinä haluttiin viedä pohja inhimillisen ajattelun rakenteilta ja päästä pureutumaan ajan henkeen uudella tavalla. Lähtökohta oli pessimistinen, se esti oraalla olevien uusien ajattelutapojen kasvuun lähdön. Yksilökeskeistä muotiaaltoa edelsi 60- ja 70-lukujen voimakas yhteiskunnallinen ajattelu — ihmiset haluttiin ensi sijassa nähdä yhteiskunnan tuotteina.

Näiden kahden ääripään välillä näkisin juuri nyt synteisin mahdollisuuden, sillä yhteiskunnallinen ajattelu on tulossa yksilökeskeisen rinnalle — toivottavasti pysyvästi. Tällainen synteisi olisi tasapainoisempi lähtökohta ihmisen hahmottamiselle.

Oman ihmiskäsitykseni mukaan ihminen tarvitsee voimakasta yhteiskunnallista näkökulmaa, kulttuurin kriittistä omaksumista.

Ilman sitä ei ihminen voi ihmiseksi kasvaa. Yhä tärkeämpää on myös oman luovan potentiaalin kehittäminen, sisäisten havaintojen tekeminen omasta ajattelusta ja niiden soveltaminen perinteeseen. Se on kriittisyyttä. Vain se mahdollistaa, että vallitsevat kulttuurimuodot voidaan ylittää ja saada aikaan dynaaminen prosessi ihmisessä.

Mikä on arviosi suomalaisesta opettajakoulutuksesta?

Muodon suhteen olen erittäin tyytyväinen suomalaiseen opettajakoulutukseen. Nykyinen korkeakoulumuotoinen koulutus on mielestäni luokanopettajille erittäin sopiva. Kaikkihan eivät ole ollenkaan samaa mieltä. Mielestäni opettaja tarvitsee paljon ja monipuolista tietoa ihmisestä. Lapsen kyvyt ilmaista itseään ovat rajalliset. Ellei ole tietoa tai kykyä tulkita lapsen antamia merkkejä, voi yhteisymmärryksen perusta jäädä liian heikoksi. Olen todella vahvasti sitä mieltä, että on sitä parempi, mitä enemmän opettajat jaksavat itseään kouluttaa. Suomalaiset opettajathan ovat tehneet sitä aina.

Sisällöllisesti on ole kovin tyytyväinen. Törmäsin itse teoreettisiin kysymyksiin opiskeluaikanani. Luokanopettajakoulutus oli viimeisen kymmenen vuoden aikana siirtynyt vapaampaan tilaan yliopiston kylkeen — kurssimuotoisuus kuitenkin säilyi. Tilanteessa oli silti sopivaa ”huokoisuutta”. Toivottua vapautumista ei kuitenkaan tapahtunut.

Tämän hetken ongelmana on erittäin kapea teknisen tiedon välittämiseen perustuva ihmiskuva. Modernissa opettajakoulutuksessa se on sitä, että ihminen myös todellistuu kapeissa mekaanis-teknisissä rajoissa. Opetetaan kikkoja, mutta syvälinen ajattelu jää kehittämättä. Se johtuu vallitsevasta paradigmasta, jossa on pyritty luonnontieteellisten ihanteitten soveltamiseen ihmistutkimukseen. Opettajat ovat näkemyseni mukaan vieraantuneita tällaisesta laskennallisesta kasvatustieteestä. Lisäksi se on merkinnyt sitä, ettei se anna käytännön työlle sitä tukea, mitä kipeästi tarvittaisiin.

On ehdottoman hyvä asia, että Suomessa on tällä hetkellä kaikilla opettajilla suunnitteen samanlainen peruskoulutus. Ehkä se tulevaisuudessa näkyy myös koulun uudistumisena.

Tarvitaanko sivistysyliopistoa?

Mielenkiintoinen ja tärkeä kysymys. Ihan paatos valtaa mielen. Mielestäni juuri yliopistolla instituutiona on velvollisuus toimia laaja-alaisesti sivistyslaitoksena. Ennen oli tapana puhua ylioppilaskirjoitusten yhteydessä yleissivistyksestä. Yliopiston pitäisi jatkaa tätä perinnettä. Mielestäni tästä nykyisin ei juuri ole selviä viitteitä. Siihen suuntaan soisin kuitenkin kehityksen menevän. Sivistys on laaja ja syvälinen asia.

Yliopisto on aika jähmeä laitos. Kun on omaksuttu tietty paradigma, siitä pidetään kiinni. Eikä korkeimman opetuksen muoto voi mikään tuuliviiri ollakaan. Suunta kääntyy kovin hitaasti, mutta pidän tärkeänä sitä, että kasvatustiedettä ja yleensä ihmistieteitä kohtaan on esitetty filosofista kritiikkiä. Niihin on kaivattu sivistyksellisiä painoituksia, jotka ovat päässeet teknisten ajattelutapojen tuoman arvovapauden aikana syntyneellä ulkoa omaksumisen aikakaudella jäämään taka-alalle.

Kuitenkin monipuolisen sivistyksen merkitys kasvaa myös paljon puhutun rakenne muutoksen Suomessa. Tarvitaan ihmisiä, jotka omaksuvat nopeasti uusia ideoita ja joilla on ajatuksen liikkuvuutta.

Luonnontieteellis-teknisen kulttuurin loppuun viljelemä homo sapiens tecnicus on ihmisen olemuksen sisältämien mahdollisuuksien puitteissa vain kapea-alainen häivähdys. Tältä uudelta modernilta ihmistyyppiltä on sivistys jäänyt sisäistämättä.

Sivistyminen merkitsee mielestäni eräänlaista aktivoitumista. Sivistynyt ihminen on aktiivinen ja uskaltaa ottaa kantaa. Hänellä on selvyys omista arvolähtökohdistaan. Se merkitsee tietämyksellistä pohjaa mutta myös käsitystä ajan hengestä ja ongelmista.

Näkykö ajalle ominainen passiivisuus myös koulussa?

Kyllä se valitettavasti näkyy ihan tunnista toiseen. Olen pyrkinyt tutustumaan vaihtoehtoisen ihmiskäsityksen omaaviin kasvatuksellisiin ideoihin. Tällä hetkellä olen erityisen kiinnostunut brasilialaisen Paolo Freiren ajattelusta, joita olen yrittänyt myös soveltaa opetustyössä esimerkiksi oppilaita aktivoivan keskustelun käyttämisessä. Se ei ole ihan helppoa. Juuri opiskelunsa lopettaneella on päässä paljon enemmän teorioita kuin käytänteitä.

Freire on pyrkinyt ottamaan arvokysymykset keskeisesti esille kasvatuksellisessa toiminnassa. Siten sekä oppilaat että opettaja kiinnittyvät ajan henkeen ja syntyy kriittistä tietoisuutta, joka on luovuuden lähtökohta. Freire korostaa myös uusintavaa luovaa ajattelua ja vastustaa perinteisiä sopeuttavia menetelmiä.

Minulle on sattunut kyllä sellaisia luokkia, että on pystytty aika mukavasti myös keskustelemaan oppimiseen. Mutta kyllä keskustelun vaikeus on ongelma suomalaisessa koulussa. Me olemme viimeisten vuosikymmenien aikana onnistuneet siirtämään hiljaisen työskentelyn perinnettä esimerkiksi työkirjojen tekemistä. Jonkinlainen itsestään ulos tuleminen on meille kovin vaikeaa. Yleisesti havaittava passiivisuus on perustavaa laatua oleva vakava asia. On hyvä, että saadaan malleja yksilön tai pienen ryhmän mahdollisuuksista saada aikaan muutoksia. Viimeisin näistä on tietenkin Talaskankaan ikimetsien kohtalo. Ihmiset saavat uskoa ja luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, kun tulee käytännön esimerkkejä onnistumisesta.

Joku filosofi on mielestäni osuvasti sanonut, että ihminen on edeltä rientävästi todellistuva. Hän kai tarkoittaa sitä, että aktiivinen myönteinen ajatus vie eteenpäin. Se on mahdollista toteuttaa. Mutta ellei ihminen tee mitään, luo itselleen mahdollisuuksia ajatuksen toteuttamiseksi, mitään ei tapahdu. Ihminen ajattelee asioita aina tulevaisuuden kannalta. Jos tulevaisuus näyttää lohduttomalta, jos on luotu kovin synkkä kuva, se kenties vaikuttaa passivoivasti.

Aktiivisuuden kasvamaan saattaminen onkin kasvattajan perustehtävä.

Mitä ajattelet Kriittisen korkeakoulun tehtävästä ja tulevaisuudesta?

Pidän Kriittistä korkeakoulua erittäin tärkeänä yhteisönä. Se on lajissaan ainutlaatuisen. Kriittisellä on myös hyvä maine. Olen todennut sen ohjelmatyötä tehdessäni. Puhujia on helppo saada ja suhtautuminen on myönteistä. Tietysti Kriittinen korkeakoulu on pieni yksikkö ja siten mahdollisuuksiltaan rajallinen mutta ei merkityksetön.

Tämänhetkiset toimintamuodot ovat mielestäni hyviä. En haluaisi mitään lisätä enkä jättää pois ainakaan näin nopeasti asiaa ajatellen. Painotuksista voidaan tietysti olla montaa mieltä.

Yleisötilaisuuksissa voisi ottaa rohkeammin esille myös yhteiskunnallisia teemoja. Ekologiset kysymykset, ihmisen ja luonnon suhde, ovat ratkaisevan tärkeitä tällä hetkellä. Pelkkien yksilönäkökulmien esittäminen ei riitä. Yhteiskunnalliselle keskustelulle tuntuu myös entistä enemmän olevan tilaa ja kysyntää.

Uskon ihmisen kehitykseen — se on nouseva kaari — vaikka ei tietysti ihan suoraviivaisesti nouseva.

Uskon, että ihmisellä on todella kapasiteettia muuttaa sekä itseään että sitä kautta todellisuutta, sillä ihmisessä olevat mahdollisuudet toteutuvat tällä hetkellä rajallisesti. Olen siis optimisti, mutta en kuitenkaan naiivisti usko siihen, että ne noin vain toteutetaan. Ihmisen ja kulttuurin muuttaminen vaatii yhteiskunnallisilta ja poliittisilta instituutioilta sellaisen kehityskulun mahdollistavia asenteita ja päätöksiä. Enkä usko, että niitä tulee käden käänteessä. Se vie aikaa, mutta jos muutoksia halutaan, ei ole syytä lohduttomiin näköaloihin ihmisen mahdollisuuksien suhteen. Tällä hetkellä niistä on toteutunut vain hyvin pieni murto-osa.

Olen esittänyt pessimistisen kuvan nykyihmisestä, mutta vallitsevan tilanteen puutteet on tiedostettava, muuten ei ole tilaa myönteiselle kehitykselle. Optimismini on tässä suhteessa käännteistä.

SUURI JA PIENI AIKA

Kun näin televisiouutisissa Pekka Kauhasen patsasehdotuksen "Suuri aika", järkytyin. Ei se minusta hyvältä näyttänyt, mutta arvasin heti, että hulinaksi menee. Jos on Suomessa jo myös postmodernisteja, niin sitä enemmän on uuskonservatiiveja, ja kantakansa on tietysti härmäläistä ynnä savolaisittain viärleukasta.

Paasikiven patsas kulkelee edelleen "Juhon ja Allin" nimellä, ja heti tuoreeltaan Urho Kekkosen patsasehdotus on saanut koronimiä kuin se olisi eräänlainen "näköispatsas".

"Ryypypyläsi."

"Lapamato."

"Kiipijä."

"Umpikiero."

Seurasin aikanani hyvin tarkkaan Mika Waltarin patsashankkeen vaihteita, muun muassa sen takia, että Mika oli läheinen ystäväni ja että patsaan sijoituspaikka oli Töölössä, silloisen asuntoni lähetyvillä. Yleisin vastaväite, johon itse yhdyin, kuului: — Mikä "kuningasajatus" tuo muka on? Mokoma kivikasa.

Kun sitten menin ensi kertaa katsomaan tätä Veikko Hirvimäen suunnittelemaa patsasta, sain sen ääressä suoranaisen ahaa-elämyksen. Tunsin seisovani jonkin kreikkalaisen temppelin raunioilla — en ole käynyt Egyptissä, joka taiteilijalla lienee ollut mielessä —, ja tuo merkillinen, hiukan kruunua muistuttava "kuningasajatus" todella antoi elämän koko patsaalle. Tunsin siinä Mika Waltarin ja hänen työnsä. Otin tavaksi kiertää patsaan jokapäiväisellä kävelylenkilläni, ja aina se virkisti minua.

Waltarin patsaan luonnosten perusteella en ollut osannut arvioida sen mittasuhteita enkä myöskään sen sijoittumista viehättävään puistikkoon taiteilijaravintolan kupeessa.

"Suuri aika" kauhistuttaa — hiukan minua — luultavasti juuri näistä syistä. Kuvista ei voi päätellä, että patsas on suunniteltu **seitsemän metriä korkeaksi**, siis lähes neljän miehen mittaiseksi. Sitä paitsi se on **pronssia**. Ei se mikään ryypypyläsi ole. Mitä sijoituspaikkaan tulee, se lienee tuttu vain kajaanilaisille tai ahkeralle Kajaaninkävijälle.

Tässä olisikin oppia patsaskilpailun tulosten julkistajille myös vastaisuudessa. Perin pienin keinoin voitaisiin tuoda esille sekä mittasuhteet että sijoituspaikka.

Entä sitten kysymys "oikeasta" näköispatsaasta, jota kansa tuntuu peräävän. Tähän tahdon ottaa kantaa erään tuttavani sanoin: — Onhan se Urkin naama jo tallessa.

Näköispatsaat kuuluvat aikakauteen ennen valokuvausta, elokuvausta, televisiota. Ei uskalla edes arvioida, kuinka paljon näillä keinoin hankittua materiaalia Urho Kekko-sesta on kirjojen sivuilla ja arkistoissa. Mutta kuvat eivät välttämättä luo näkemystä itse persoonasta, hänen ajastaan ja hänen työstään. Siihen tarvitaan taiteilijaa, joka tässä tapauksessa on vielä Urho Kekkosen aikalainen.

Kyllä "Suurta aikaa" tullaan ymmärtämään ja ihaillemaan. Sanokoon "pieni aika" nyt mitä tahansa.

Ville Repo

Merja Hurri

valt.lis.
Helsinki

Suomalainen mies ja nainen — Uunoja ja Tyynejäkö kaikki?

Artikkeli perustuu Kriittisessä
korkeakoulussa 21.11.88
pidettyyn alukseen.

Uuno ja Tyyne vetoavat ja naurattavat luultavimmin juuri vastakohtiensa kautta. Ne kertovat, mitä ja millainen suomalainen nainen ja mies ei missään tapauksessa tahtoisi olla. Tai alitajunnassaan kenties tahtoisi, muttei uskalla, koska seuraukset olisivat niin epämiellyttävät.

Kun minua pyydettiin lähestymään suomalaista miestä ja naista Uunon ja Tyynen, eli Turhapuro-elokuvien ja Spede-shown televisiohahmon kautta, tunsin tehtävän lievästi oudoksi. Ensinnäkin minulla ei ole televisiota. En ollut ennen alustuspyyntöä nähnyt yhtään Turhapuro-filmiä enkä ainuttakaan Spede-showta kuvaruudusta. Uuno ja Tyyne olivat siis tuntemattomia suuruuksia; tiesin vain, että jotkut heille nauravat.

Toiseksi, en ole semiootikko enkä kuva-analyytikko, vaan valtiotieteilijä koulutukseltani. En edes usko postmoderneihin teorioihin, joiden mukaan vain kuva, illuusio, pinta merkitsee jotakin, ja ettei muunlaista todellisuutta ole olemassakaan. Itse asiassa olen piintynyt vanha materialisti: uskon, että kuvien takana on muutakin kuin kuvia. Paljon enemmän kuin kuva minua myös kiinnostaa todellisuus, joka on sen takana.

Totuus ei ole humoristinen

Todellisuus on tässäkin tapauksessa mielenkiinnottomampi kuin Spede-filmi ja hyvin vähän humoristinen. Ketäpä kiinnostaisi rehellinen suomalainen perhehelvetti, kaappijuoppo mies ja alistettu/pirttihirmu vaimo — kokoillan elokuvana? Tai äitiään pahoinpitelevä, rahaa kiristävä aikamiespoika, jollaisia suomalaisista tosielämän Uunoista merkittävä osa on?

20-vuotiaan puliukon elämästä ei ole edes dokumentiksi, viihdearvosta puhumattaakaan. Sellainen tarina on liian tosi, aivan liian rankka ja liian vähän naurattava, jotta jaksaisimme uhrata sille mielenkiintoa viittä minuuttia enempää.

Tai entäpä naispuolinen Uuno? Huono perheenäiti, joka laiminlyö lapsensa, vieroo työtä ja mieluummin istuu kapakoissa? Kukaties vielä katselee muita miehiä sillä silmällä? Olisiko tässä sketsin paikka? Mahdoton ajatuskin. Jos löyhämoraalinen nainen viih-teessä esiintyy, hän on taatusti perheetön ja lapseton. Vai voisiko Tyyneä tai Suhina-Lem-piä kuvitella äiteinä? Tuskin.

Tunnen riittävän monta Turhapuron vai-moa, jotta uskallan väittää, ettei heidän elä-mänsä ole helppoa eikä hauskaa. Groteskia ja tragikoomista huumoria työtä vieroksuvan alkoholistin puolison — oli mies tai nainen — arkipäivästä kyllä saattaa löytyä, mutta ei Spede-filmin aineksia. En muuten usko, et-tä Turhapuroilla itselläänkään on kovin hil-peää.

Uunot ja Auvot, kuten naisten kohdalla Tyynet, toimivatkin luultavimmin lähinnä te-rapiana niille, joilla ei mene aivan totaalisen huonosti. Olli Alho on ihmetelty, miksei suomalainen viihde ole tuottanut näiden ikuisten epäonnistujien hahmojen rinnalle yhtään positiivista sankaria: ei jämerää lii-kemiestä tai teollisuusjohtajaa, ei taitavaa tutkivaa journalistia, ei oikeamielistä ja vii-sasta poliitikkoa, ei suurta urheilijaa. Nai-nenhan ei ylipäänsä juuri esiinny sankarin roolissa, mutta kieltämättä meiltä puuttuvat myös Dallasin Pamelat ja Sue Ellenit tai sit-ten Modesty Blaisen tapaiset voittamatto-mat, vaaralliset (ja kauniit) naiset. Sen sijaan meillä on Tyyne.

Menestyjän malli aina näkyvillä

Mistä tämä johtuu? Minusta se ei ole mikään ihme. Onnistuneen ja menevän miehen mal-lithan meillä ovat aina läsnä. Kukaan suo-malainen tuskin voi välttyä tuntemasta Harri Holkeria, Kari Kairamoa tai Tapani Korjus-ta. Menestyvä poliitikko, liikemies ja urhei-lija meillä ovat aina silmiemme edessä. Itsen-sä täydellisesti hallitseva, määrätietoinen ja, ennen kaikkea, suunnattoman ahkera miehen mallihan meillä on esimerkiksi Mauno Koi-vistossa (satamatyömiehestä tohtoriksi/pre-sidentiksi). Kun taas epäonnistujat kertovat tarinansa korkeintaan nimettöminä.

Naisten kohdalla tilanne on vähän hei-kompi. Positiivista menestyvän naisen mal-lia on julkisuudessa vaikea löytää. Naisen eteneminen poliittisella, taloudellisella tai vir-kauralla tuntuu aina tuovan ongelmia yksi-tyiselämän alueella: hajonneita perheitä, lap-settomuutta, yksinäisyyttä. Ministeritason naiset, esimerkiksi, tapaavat järjestään olla leskiä, eronneita ja vanhojapiikoja. Sama pä-tee liittopuheenjohtajiin, ainakin ay-puolel-la. Pirkko Työläjärvi on ainoa tuntemani loistava poikkeus, mutta hänelläkään ei ole lapsia.

Meille naisille on tarjolla missejä, menes-tyvien miesten vaimoja, tyttöystäviä ja tyt-täriä tai sitten joitakin harvoja itsenäisesti uransa ja maineensa luoneita ”vahvoja” nai-sia. Tällaisen vastakohtana Tyyne toimii mai-niosti: hän ei ole nuori eikä kaunis, ei edes fiksu, vaan typerä vanha hössö.

Uuno ja Tyyne vetoavat ja naurattavat luultavimmin juuri vastakohtiensa kautta. Ne kertovat, mitä ja millainen suomalainen nai-nen ja mies ei missään tapauksessa tahtoisi olla. Tai alitajunnassaan kenties tahtoisi, muttei uskalla, koska seuraukset olisivat niin epämiellyttävät.

Anti-Uunot ja anti-Tyynet

Kuten kaikilla hyvillä kliseillä, Uunolla ja Tynellä on myös kuvaavuudessa vastakohtan-sa, eräänlainen anti-Uuno ja anti-Tyyne. Uu-non kohdalla se voisi olla hänen appensa vuoristoneuvos, ahkeruudella omaisuutensa luonut self made -man. Viimeisimmässä, Tupla-Uunossa, antiteesi-ajattelu on kaikkein selkeimmin tuotu näkyviin: Uuno on saanut oman kaksoisolentonsa, joka on kaikkea si-tä, mitä Turhapuro itse ei ole, nimittäin si-vistynyt, hienostunut, tyylikäs ja varakas.

Tyynen antiteesinä taas toimii esimerkik-si hoikka ja hyvinhoidettu *Hannele Lauri*, ei enää nuori tyttö, mutta esikuvaksi kelpaava nainen nimenomaan siinä, miten ulkoinen olemus säilytetään huoliteltuna varhaisessa keski-iässäkin. Tyyne parha itsensä on pa-hemman kerran rupsahtanut ja mauton. Mi-kä pahinta, hän ei tajua omaa epäviehättä-

vyyttään, vaan pyrkii kaikin keinoin miellyttämään miehiä ja uskoo yhä olevansa vastustamaton.

Uunoa ja Tyyneä voi tarkastella esimerkiksi siitä, mitä suomalainen nainen ja mies alitajunnassaan eniten pelkäävät, ja mille sen vuoksi nauretaan. Tämän mallin mukaan kauhein kohtalo, mikä miestä voi kohdata, on olla kyvytön ja laiska tohvelisankari. Naiselle pahinta on olla vanha tyyliiton hutsu.

Näistä epätoivottavuuden perikuvista voisi uskaltautua päätelemään myös jotakin miestä ja naista koskevista normeista ja odotuksista. Jos miehinen antisankari on velto, pätemätön ja tossun alla, on sankari ahkera, kyvykäs ja vaimonsa kurissa pitävä. Jos antisankaritar on ikääntynyt, epämääräinen miestennielijä, on sankaritar tyylikäs, joko korkeamoraalinen tai suvereeni iskemisen jaloissa taidossa, nuori tai ikinuori.

Miehet kaatuvat saappaat jalassa...

Todellisuus vahvistaa epäilyt. Eikö jo sananlaskujen suomalainen mies ole aikaansaapa, harkitseva ja akkansa hallitseva? Sen lisäksi hyvä mies on myös urhea, mitä Uuno Turhapuro ei varmastikaan ole. Miesten parhaat ovat kautta Suomen myyttisen historian olleet valmiit kaatumaan saappaat jalassa jonkin korkeamman päämäärän puolesta: haka-peliitit kuninkaan, Tuntemattoman sotilaan Koskela ja muut miehet isänmaan, nykyhetken yritysjohtajat maamme kansainvälisen kilpailukyvyyn vuoksi. Mutta Uuno Turhapuro armeijassa? Siinäkö kenties myös selitys, miksi sotilasfarssit ovat meillä pitkään olleet erityisen suosittu populaarikulttuurin muoto?

Naisten suhteen odotukset saattavat olla epämääräisemmät ja suuremman muutoksen kohteena. Ennen perinteinen hyvä nainen oli nimenomaisesti hyvä äiti ja perheen taloudenhoitaja. Tyyliin ja ulkonäköön hänen ei odotettu — ei ehkä sallittukaan — kiinnittää kummempaa huomiota; kunhan nyt oli kutakuinkin siisti. Harmaantuneet hiukset olivat tunnusmerkki perheen eteen tehdystä

uhrautuvasta raadannasta, eivät häpeän aihe.

Tämän hetken Suomessa hyvä nainen hoitaa perheensä lisäksi myös työnsä ja uransa. Kaiken tämän stressautumatta, valittamatta ja koskaan vanhentumatta. 60-vuotishaastattelussaan entinen muotilehden päätoimittaja korostaa nuorekkuuden merkitystä myös ammatilliselta kannalta. Ulkonäkö on hänen mukaansa osa naisen ammattitaitoa. Ikääntynyt ja hoitamaton nainen antaa epäedullisen kuvan mistä tahansa yrityksestä. Sen vuoksi naisen on kaikin keinoin taisteltava vanhenemisen ulkoisia merkkejä vastaan, sillä niistä kärsivät paitsi yksityiselämä, myös ura. Tätä ammattitaitoa Tyyne-paralla ei ilmeisestikään ole.

...naiset säilyvät ikuisesti nuorina

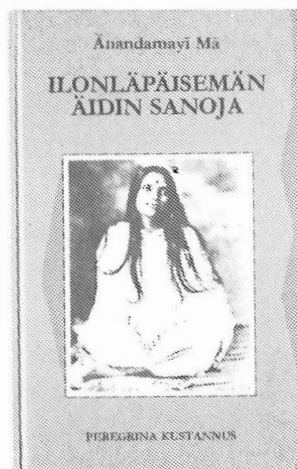
Vanheneminen siis ilmeisesti on suurin synti, johon suomalainen nainen nykyään voi syyllistyä. Onhan meillä julkisuudessa ikänuorten *Aira Samulinien* ja *Lenita Airiston* kerho todistelemassa, kuinka nuoren näköisenä ja vitaalina nainen voikaan säilyä, jos tahtoo ja tekee työtä sen eteen. Vielä ei ole menty niin pitkälle kuin ns. suuressa maailmassa, missä *Joan Collinsit*, *Elizabeth Taylorit* ja *Cherit*, 40—60-vuotiaat naiset, sijoittavat kymmeniätuhansia dollareita erilaisiin kauneus- ja korjausleikkauksiin, rasvaimuihin jne. Perässä kuitenkin tullaan. Kunnon nainen on ilmeisesti myös rikas, sillä köyhän on edelleen pakko vanheta. Jos omaa mieltäni kysytään, Tyyne ei ole puoliksikaan niin irvokas kuin leikkausarpiensa kanssa avokaulaisessa puvussa maskeinen, kohotuksinen ja kaikkine muine käsittelyn jälkineen viikkolehden värikannessa poseeraava Joan Collins.

Miehen suurin synti on nähtävästi edelleenkin laiskuus. Vain ahkeruuden puute on se, mikä erottaa Uuno Turhapuron apestaan vuoristoneuvoksesta. Vanha myytti siitä, että yritteliäs mies aina menestyy, elää yhä Speden tuotannossa — teki hän asiasta sitten parodiaa tai ei.

Uuno ja Tyyne meissä jokaisessa

Tätä kirjoittaessani jouduin pohtimaan, olenko itse täysin huumorintajuton. Minua Uuno ja Tyyne nimittäin eivät lainkaan naurata. Mutta pystyn kyllä käsittämään, mihin tunteisiin ja tarpeisiin he kymmenissätuhansissa muissa suomalaisissa, miehissä ja naisissa, kenties vetoavat. Tunnistan myös uunomaiset ja tyynemäiset piirteet itsessäni, vaikka en niistä missään tapauksessa pidäkään. Ilmeisesti niin tekevät nekin, jotka elokuvateatterissa tai television ääressä *Vesa-Matti Loirin* näyttelemiselle nauravat.

Jouduin myös pohtimaan, missä määrin huumori — tässä tapauksessa spede-shown tyylinen komiikka — voi koskaan olla oivaltavaa, vapauttavaa tai emansipatorista luonteeltaan. Auttavatko Uuno ja Tyyne suomalaista miestä ja naista ymmärtämään itseään yhtään paremmin, tai hahmottamaan paikkaansa siinä kokonaisuudessa, jossa he elävät? En tiedä. Sitä pitää kysyä naurajilta itseltään. Luultavasti suomalainen perusmies ja -nainen joka tapauksessa ovat olemukseltaan lähempänä Uunoa ja Tyyneä kuin loppuun saakka hiottua juppimenestystä. Jo tämän tajuaminen voi katsojassa kirvoittaa vapauttavan naurun. Jos näin tapahtuu, se on tietysti ihan terveellistä ja toivottavaa.

Anandamayi Ma

ILONLÄPÄISEMÄN ÄIDIN SANOJA

Intian suuren pyhimyksen vapauttavaa viisautta.

"Äidin sanat eivät ole pelkkiä sanoja. Ne ovat ihmeellisesti tuoksuvia kukkia, valon virtoja, jotka vievät pois riidan ja epäilyksen pimeyden."

"Ma'sta säteilee ylitsevuotava, vastustamaton ilo, jolle ei ole olemassa esteitä, koska sen juuret ovat syvällä absoluutissa, hyvän ja pahan, minän ja ei-minän, miellyttävän ja epämiellyttävän tuolla puolen."

117 s. Sid. Ovh. 79,- mk.

Kirjakaupoista tai suoraan kustantajalta.

**Peregrina Kustannus,
PL 27, 02241 ESPOO**

Katriina Kajannes
fil.lis.
Jyväskylä

Lassi Nummiko sovinnainen?

Aina uudelleen meidän on
kysyttävä itseltämme:/
kuka sinä olet tässä,
tällä kalliolla,/

Muut kertovat meille,
miltä näytämme.
Keitä olemme,/ se meidän
on tiedettävä itse.

Lassi Nummi: Linna vedessä
(1975)

Lassi Nummiko sovinainen? Laajassa kau-
nokirjallisessa tuotannossaan hänellä on roh-
keutta puhua kauneudesta, perheonnesta,
elämänilosta. Epäilyksen ohella uskosta, ah-
distuksen ohella hurmiosta. Ja, mikä ras-
kauttavinta, eräässä teoksessa jopa suoma-
laisuudesta. Eikö hän seuraa aikaansa, sillä
totuus on hänelle yhä totta, hyvyys hyvää,
kauneus kaunista.

Modernistina hän uskaltaa luottaa perin-
teeseen, yhteiskunnallisella 1960-luvulla yk-
silöön ja tämän ajatteluun. Omilla silmillään
katseleva, omalla äänellään puhuva kirjaili-
ja. Sotkeeko hän liiaksi kuvioita? Antaisi
meidän rauhassa olla levottomia, nähdä
luonnon tuhoutumisen eikä luontoa enää,
huomata arvoristiriidat eikä arvoja. Mutta
ei. — Siksi hänen kirjojaan on pakko lukea,
monen.

Täyttymys ja onko sitä

Miksiköhän useilla klassikkokirjailijoillam-
me on romanttisväritteistä varhaistuotantoa
— jopa erällä myöhemmin julkirealisteiksi
siirtyneillä. Kuuluneeko tunteen, taiteen,
kauneuden, henkisyyden arvostus vain nuo-
ruudelle? Miten lienee, mutta myös Lassi
Nummen (s. 1928, kirjailijana 1949) alkukau-
den teoksissa on paljon romanttista kudos-
ta. Useita niiden teemoja ja kuvia tosin pe-
riytyy hänen myöhäisempiinkin kirjoihinsa.
Monessa suhteessa hänen tuotantonsa on —
rikkaudesta ja hänen ilmaisukielensä ke-
hityksestä huolimatta — yllättävän yhtenä-
isen kokonaisuus.

Täydellisyyden halu on erällä Nummen
varhaisteosten henkilöillä ja roolihahmoilla
pyrkimystä porautua asioiden ytimiin ja jo
aistimuksissa tavoittaa olemassaolon sisin.
Heissä on taiteilijoita, mutta nämä eivät et-
si täyttymystä pelkästään taiteesta vaan myös
elämän ohikiitävistä tuokioista. Heidän elä-
mänasenteensa esteettisyys sävyttää myös
heidän suhtautumistaan luontoon.

Nummi ei olisi Nummi, ellei hän jo vuo-
den 1949 teoksissaan antaisi eri ilmiöistä vä-
hintään kaksoiskuvaa. Niissä kuvataan täyt-
tymystä ja täyttymättömyyttä, irrallisuutta ja

yhteyteen pääsemistä; niissä on artistista taitteen palvontaa ja bukolisen raikasta elämäniloa. Samoin on kirjailijan *opus magnumis*a, kokoelmassa Matkalla niityn yli (1986). Täyttymyksen kaipuun ja täyttymättömyyden välinen jännite on teoksen keskeisimpiä. Saavuttamaton rakkaus saa täyttymyksensä kiinalaisaiheisessa runossa Linnunradan tie. Runossa Mooses Nebolla Mooses tajuaa saavutustensa keskeneräisyyden, mutta lukija tietää hänen ponnistustensa tuottaneen hedelmää toisella tavalla, toisaalla.

Toistuvasti Lassi Nummi kuvaa tuotannossaan ihmisen elämäнкаaaren sisältyvää kauneutta. Hän tuo sen esille myös kirjoittaessaan keskeisistä aiheistaan: rakkaudesta, taideteesta ja kuolemasta. Rakkauselämyksellä, taideteoksilla ja kuolemantapauksilla on hänen runoissaan tietty yhteinen tekijä. Niissä kaikissa kristallisoituu ja tulee valmiiksi jotakin, mikä muuten jää inhimillisessä olemassaolossa vaillinaiseksi.

Perusnummilaista paradoksisuutta sisältyy siihen, että hänen runoissaan peilautuvat läheisten poismenot toisaalta katkaisevat elämäнкаaaren peruuttamattomasti, toisaalta — ja yhtä peruuttamattomasti — tekevät sen kokonaiseksi. Rakkaus- ja taide-elämyksissä selkiytyy hänen teoksissaan ihmiselämän arvokkuus.

Lassi Nummi ottaa oikeuden asettaa asioita, myös vastakohtaisia, samalla tavoin sisäkkäisiksi ja toistensa yhteyteen kuin ne elämässäkin asettuvat. Hän voi yhtä aikaa myöntää ja kieltää jonkin ilmiön, sillä myöntäminen ja kieltäminen ovat oikeastaan vain kieleen sisältyviä konventioita. Elämässä asiat ovat kokonaisia; kirjailijana Nummi haluaa kirjoittaa *koko* elämästä. Hän uskoo elämän yhtenäisyyteen, harmonisuuteenkin.

Nummen tuotannossa rakkaus, taide ja kuolema ovat myös sisäkkäisiä aiheita ja asioita. Kirjoittaessaan kuolemasta hän kirjoittaakin elämästä, samoin kirjoittaessaan taide-esineestä. Puhe musiikista on luonnollisesti puhetta elämästä. Fuuga-aihelma liittyy hänen runoissaan elämykseen olemassaolon, kaikkeudenkin eheydestä. Vanhojen estetiikkajen *integritas*-käsite on elävä osa Nummen ajattelua ja runokudosta. Hänen näkemyksensä mukaan se on myös elämän ominaisuus.

Elämä prosessina

Virtaamisen metafora on Nummella tavallinen. Hänen runoissaan ei elämä ole olemista vaan muutosta ja yhteyksiä. Elämä on hänelle prosessi, jossa subjekti ja objekti helposti vaihtavat paikkaa — tai näyttävät vaihtavan sen mukaan, miten milloinkin katsotaan. Maisema-romaanissa (1949) ihmisen ja maailman välinen raja on hälvennyt: elämä virtaa toisesta toiseen. Tie virtaa maiseman halki, puut juoksevat ihmistä kohti ja tulevat hänen sisälleen. Maisema ulkona ja sisällä on sama. Romaanissa hahmottuu lähtökohdiltaan mystinen elämys todellisuuden ihmeestä.

Nummen tuotannossa ihminen tavoittelee vapautta mutta samalla helposti pakoilee vapauden täyttä saavuttamista. Viha-romaanissa (1952) käy esille se angsti, jonka valtaan yksilö voi joutua tullessaan vapauden mahdollisuuden eteen. Teos on monessa suhteessa käänteinen kirjailijan muulle tuotannolle; siinä eräät asiat näytetään negatiivina. Päähenkilö jää luomiensa harhakuvitelmien vangiksi. Elämänprosessissa hänen vihansa heittyy häneen takaisin. Se olennoituu ja alkaa hallita häntä. Hänellä ei ole voimia ponnistautua myönteiseen vapauteen, joka luonnostaan sisältäisi vastuullisuuden ja eettisyyden.

Lyyrikkona Nummi on sellainen, että hänen kirjansa ansaitsisivat tulla luetuiksi kokonaisina. Hänen kootut runonsa ja koottu proosansa antavat vielä odottaa itseään. Niin tervetullut ja käteen käyvä kuin valikoima Maailma, yhtä (1988) onkin, se herättää toistuvasti ajatuksen, että kontekstistaan irrotettuna Nummen runo menettää jotakin. Hänen teoksissaan on nimittäin koko kuva elämästä ja siinä tapahtuvasta rytmisestä aaltoilusta, ja tätä kaikkea ei yksittäisessä runossa mitenkään voi olla.

Yhden ja saman kokoelman eri osissa Nummi näyttää asiat aivan eri valossa. Varsinkin eräissä hänen teoksissaan vallitsee hyvin laotselainen näkemys ilmiöiden rytmisestä aaltoilusta ja vuorottelusta. Nummi ei ole vain angstin tai vain elämänilon kirjailija. Hän piirtää tuotannossaan kuvaa elämän koko prosessista. — Millainen tajunta, sellainen maailma.

Maailman menoa

KAAVOJA JA NIIDEN MURTUMISIA

Italo Calvino: Herra Palomar
Suom. Liisa Ryömä
Tammi 1988, 132 s.

Italo Calvinon kirjailijanlaadulle on ominaista huima mielikuvituksellisuus mutta toisaalta kurinalainen järjestelmällisyys. Yksityiskohtia tihkuva pidäkkeetön kerronta pyrkii työstämään aihetta kattavasti, muodostamaan eheän kaaren, ja kokonaissommittelu on joskus tiukastikin kontrolloitu. Calvinon taipumus antaumukselliseen teemojen kehittelyyn ja muunteluun houkuttelee vertaamaan hänen proosaansa musiikkiin, mutta yhtä hyvin analogian voi hakea arkkitehtuurista: rakenteiden lujuuden ja tilan kiistämättömien ehtojen puitteissa Calvinon kehittelmät saavat vapaasti etsiä mitä merkillisempiä toteutuksiaan. Hän ikään kuin kaipaa lujaa kehikkoa mielikuvituksen ulokkeisen polveilun tueksi.

Tekijänsä viimeiseksi jäänyt kirja Herra Palomar on mainituilta osin hyvin Calvinon näköinen. Sen lukee jonkinlaisena loppukatsauksena, viimeisenä mutta sitäkin tarkempuna silmäyksenä kirjailijan työsaralle, joka Calvinon tapauksessa tarkoittaa miltei kaikkea maailman-kaikkeuden rajojen sisällä ja ehkä jotain vielä niiden ulkopuolellakin. Tämän teoksen kirjallista lajia on ehkä hieman hankala määritellä, jos se nyt ylipäätän-
sä on tarpeellistakaan. Jonkinmoisesta pienoiskertomusten sikermästä kuitenkin on kysymys. Kuvaava nimitys voisi olla kokoelma havaintoihin pohjautuvia pohdintoja tai sarja syventymisiä, jotka kohdistuvat vaikkapa vain asioiden pintakerrokseen.

Teoksen jaksotuksen symmetriahakuisuudessa on minusta jo vähän fiksaationkin makua. Sen kolmitasoisesti toteutava kolmijakaisuus perustuu kehämäiseen lukuharmoniaan. Toisaalta lainalaisuuksien etsintä ja niihin nojaaminen on teoksessa ehkä keskeisimmin käsitelty teema. Herra Palomar tuo Calvinon ai-

kaisemmista teoksista mieleen Kosmomiikan ulottuvuudet mutta yhtä lailla Marcovaldon arkielämään ankkuroituvat nykyajan ympyrät.

Herra Palomar kuvaa ihmisen suhdetta kanssaihmiisiin, aikaan, kulttuuriin, luontoon ja maailmankaikkeuteen mutta eniten ehkä kuitenkin itseensä, omaan ihmisyyteensä, pyrkimyksiinsä ja vajavaisuuksiinsa. Calvino poimii kuvauksensa valokehään ilmiöitä ja tilanteita ihmisten, eläinten ja avaruuden maailmoista. Hän ikään kuin läpivalaisee ase-
telmia, hehkuttaa olennoista ja tilanteista esiin kätkeytyviä merkityksiä, yhteyksiä ja mahdollisia seurantoja. Hän tarttuu mielellään kuriositeetteihin kuten liskoihin, paritteleviin kilpikonniin tai albiinogorillaan, joista hän sitten virittelee ihmisen problematiikkaa koskettelevia allegorioita: gorillan suhde sille annettuun autonrenkaaseen "on ilmeisesti jotenkin hellä, omistushaluinen ja jollakin tavoin symbolinen. Aivan kuin siitä voisi avautua halkeama kohti sitä mikä ihmiselle on ulospääsyn etsintää elämän sekasorrosta: itsensä siirtämistä esi-
neisiin, itsensä tuntemista merkeissä, maailman muuttumista symbolien kokonaisuudeksi: . . ."

Tarinoiden pohdinnat käynnistyvät niiden päähenkilön Palomarin ankarasta paneutumisesta ympäristön havainnointiin. Siitä ne pyrkivät etenemään paitsi kuvaukselliseen myös abstraktiin käsitteellisyyteen ja jopa määrittelyyn mutta ainakin filosofissävyytteisiin spekulatioihin. Lähimmäksi olemisen ydintä Palomar tuntuu pääsevän nimenomaan kuriositeettien ja outojen ilmiöiden ääressä kun hän maltaa jäädä kysymään kiiruh-
tamatta hätiköityihin, kapeuttaviin selityksiin. Gekko, käärmeet tai albiinogorilla häkissään tuottavat hänelle jopa tuskallisen voimakkaita elämyksiä olemisen yhteismitallisuudesta, omasta avuttomuudesta perimmäisen tavoittamisessa

tai elämän säälimättöminä etenevistä prosesseista. Järjestystä ja selkeyttä Palomar etsii kuitenkin epätoivon vimmalakin tähtitaivaalta, juustojen tai lihan lajittelujärjestelmistä. Niistä hän etsii turvaa ja varmuutta paetakseen oman elämänsä epävarmuutta ja häilyvää katkelmallisuutta johonkin korkeampaan järjestykseen, matemaattiseen täsmällisyyteen. Mallit ja kaavat kuitenkin murtuvat todellisuuden armotonta läpitunkevuutta vasten yhä uudestaan. Palomar ei löydä ulospääsyä osastaan.

Tätä teosta voi ajatella parodiana naivistisista kehitystarinasta, jossa idealistinen sankari pyhän tiedonjanonsa siivittämällä yltää suuriin keksintöihin tai viisauuteen. Palomar on surkuhupaisa monomaanikko, joka unohtaa terveen järjen luvattoman usein. Hänet voi täten nähdä tiedemiehen, hellittämättömän empiirikon pilakuvaksi. Toisaalta Palomar on Calvinon lempeän ironian valottama alati tyytymätön mutta silti lannistumatta parempaan pyrkivä jokamies. Silloin tällöin hän on oivaltavinaan, mikä hänen elämässään on vialla, ja mikä on se uusi suhtautumistapa, joka korjaa kaiken. Näitä yhtäkkisiä parannuspäätöksiä touhukkaasti toteuttaessaan Palomar yleensä hairahtuu pahimmin, sillä silloin häneltä puuttuu todellinen tuntuma omaan itseensä, hän takertuu liian helposti malleihin ja ihanteisiin. Hänen elämyksensä tislautuvat ohuiksi, kun hän alistaa ne harkinnalle. Tarinan loppukäänne pudottaa hänet yleensä maan pinnalle. Hän yrittää hallita todellisuutta mutta saakin siltä korvilleen. Jos lukee karttaa kävellessään tai alkaa tarkkailla askeliaan, tutkimuksista tulee herkästi vain sarja kompastuksia, joista havahtuu vasta kun ympäriltä alkaa kuulua naurua.

Kuten päähenkilönsä, Calvinokin on pyrkinyt hallitsemaan todellisuutta, tavoittamaan sitä kieleksi, kokemus ulottuvuuksien kentäksi ja merkitysten leikeiksi. Hän on tehnyt sen käänteisesti, kaavoja murtaen, yllätyksiä etsien. Viimeisessä kertomuksessa Palomarin pitäisi opetella olemaan kuollut. Häneltä se ei ota luontuakseen mutta Calvinolta se onnistuu mestarillisesti. Tämä viimeisen teos on oivallinen kiteytymä siitäkin.

Juha Sandberg

SUOMALAISEN JUMALA

Kirjapaja 1988

Syksyllä 1988 ilmestyi Margit Lainisen toimittamana kirja "Suomalaisen Jumala". Kirjassa 25 suomalaista esittää käsityksensä Jumalasta. Kirjan aineisto syntyi osittain Tuomiokirkon Kryptassa Helsingissä pidetyn esitelmäsarjan "Mitä Jumalasta voidaan sanoa" aineistosta ja osittain pyydettyinä kirjoituksina.

Kysymys Jumalasta askarruttaa jokaista ihmistä jossakin elämän vaiheessa. Useat meistä pohtivat jumalasuhdettaan koko elämän ajan, jotkut jopa lähes päivittäin. Pohdinnan tulosta voidaan kutsua jumalankuvaksi. Tämä on jokaisella persoonallinen ja oma. Tietenkin jumalankuva on myös kulttuurisidonnainen ja se riippuu siten ajasta ja paikasta.

Jumalankuva voi olla kullalla ja jalokivillä koristettu ja jalustalle nostettu tai se muistuttaa tavallista ihmistä. Se voi olla mutkikas filosofinen pohdiskelu tai luonnontieteilijän maailmankuvan matemaattinen malli. Se voi myöskin olla revitty kuva, tahrattu kuva, pilakuva tai tyhjä kehys. Olkoon kuva minkälainen hyvänsä, se on kuitenkin laatijansa vastaus Jumalaa koskevaan kysymykseen.

Hyvin voidaan ajatella, että kaikkien näiden kuvien mallina on sama Jumala, ikuisesti salattu mysteeri; Elämä itse. Hän on meitä kaikkia yhdistävä yhteinen tekijä. Eri puolilla laaditut jumalankuvat sen sijaan ovat meitä ihmisiä erottava syy, joka on johtanut monenlaiseen vihanpitoon ja veritekoihin kautta ihmiskunnan historian.

Tarkasteltavana olevan kirjan "Suomalaisen Jumala" kirjoittajien joukossa on valtionkirkkoon lukeutuvia henkilöitä, kumpaankin katoliseen kirkkoon sitoutuneita, ainakin yksi islamilainen sekä koko joukko henkilöitä ilman selvää nimilappua. Neljä kirjoittaa Jumalan pienellä kirjaimella ja ainakin yksi näkee Jumalan pelkkänä ihmisen keksintönä.

Erään kirjoittajan vitsi ei minua naurattanut.

Voin epäröimättä sanoa, että kirja on lukemisen arvoinen ja antaa monia mielenkiintoisia virikkeitä lukijan omille pohdintoille. Onko kirja tulkittava saraksi todistuspuheenvuoroja? Pyrkiikö se olemaan intiimi kurkistus eräiden tunteiden kansalaisten yksityiseen uskonelämään? Tulisiko kirja käsittää vastausyritykseksi nykyisen maailman ahdistukseen? Halutaanko kirjalla luoda pohjaa uskonnolliselle konsensukselle? Ehkä siinä on kyse kaikista näistä asioista.

Lähes kaikki kirjoittajat näkevät jumalankuvansa persoonallisena asiana. Näkisin tämän heijastavan tälle ajalle yleisesti ominaista pyrkimystä kaikenlaisista auktoriteeteista vapautumiseen. Nyt etsitään ja tarvitaan omaan elämäkokemukseen perustuvaa henkilökohtaista eettistä maailmankuvaa ja siitä lähtevää omavastuista toimintaa. Vain tällä tavalla omaan vastuuseensa vapautuva ihminen voi selvitä haasteistaan. Minua häiritä jossain määrin se, kuinka vähän kirjoittajat omien uskonhuoliensa lomassa muistivat ihmiskunnan todellista suurta haastetta, ihmisen luontosuhteen kuntoonsaattamista. Ei luonto ole riistettäväksi tarkoitettu resurssi, se on "yksi niistä pienimmistä".

Kirjoituksista näkyi selvästi kuinka jumalankuvat muuttuvat ajan mukana ja kuinka niiden on myös muututtava ihmisen maailmankuvan muuttuessa. Tämä voidaan nähdä myös yleisemmän henkisen evoluution mahdollisuutena. Tämän päivän maapallon hälyttävä tila tuo ihmisen luontosuhteelle uusia haasteita ja niitä heijastavia uusia arvoja. Irrottautuminen jumalankuvia laativien ja niiden pysyvyyttä mustasukkaisesti varjelevien instituutioiden holhouksesta antaa myös lupauksia siitä, että jumalankuvien erilaisuuteen perustuva vihanpito vähitellen voisi loppua ja voimat voitaisiin koota ihmiskunnan suurten ongelmien ratkaisemiseen.

Monen kirjoittajan mielipiteistä koostuvan kirjan yksityiskohtainen arviointi on tässä mahdotonta. Kun kyse on lisäksi kunkin kirjoittajan henkilökohtaisista mielipiteistä, joiden keskinäinen vertailu ei ole mahdollista, olin ajatellut jättää kirjoittajat nimeltä mainitsematta. Kirjaan

tekemiäni merkintöjä selatessani nousi sieltä kuitenkin esiin joitakin nimiä ja asioita. Valintani heijastaa tietenkin vain omia mieltymyksiäni.

Liisa Suurlan tapa nähdä elämä kouluna, prosessina, jossa surullakin on oma tärkeä tehtävänsä, on helppo hyväksyä. Kyse ei ole alistumisesta vaan suostumisesta Jumalan tahtoon, vapaan ja vastuullisen ihmisen omasta valinnasta. Milloin tulee se aika, jolloin suostuminen muuttuu tahtomiseksi, vapaaehtoiseksi haluksi yhtyä maailmankaikkeuden harmoniaan?

Juice Leskinen ei yllättänyt jumalankuvallaan. Hän on lauluissaan jo käsitellyt "isoa asiaa", ihmistä suurempaa, joka säätelee kaikkea maailmankaikkeudessa. Juicen epäily uskontojen jumalankuvaa kohtaan näkyy komeasti hänen huikeudessaan "synti kipataan kylmästi jumalan pojan niskaan". Hänen ajattelunsa syvyyttä taas kuvaa toteamus: "Jeesus sovittaa synnit. . . jotka jumala on säveltänyt". Luulenpa että Juicen toive toteutuu ja hän on jonakin päivänä "osa sitä suurempaa" hänkin.

Ilkka Koiviston monista mielenkiintoisista ajatuksista jäi mieleeni erityisesti hänen pohdintansa ihmisen ja eläimen erosta, omastatunnosta. Eläin tuntee syyllisyyttä ja alistuu vahvemman edessä. Ihmistä syyllistää aidosti vain hänen omatuntonsa. Onko omatuntomme hermistymässä vähitellen kaikelle olevalle, niin että ihminen lopultakin ottaisi välimatkaa eläimeen? Vai onko ihminen aina vain häirikkö luonnon esteettisessä, eettisessä ja ekonomisessa harmoniassa?

Helvi Hämäläinen näyttää taas taiteilijan etuoikeuden, intuition. Samalla hän puhuu kuin filosofi ja filosofoiva luonnon-tieteilijä todellisuudesta, joka on todelliseksi luulemamme takana. Hän puhuu ihmisen suuresta haasteesta, hyvästä ja pahasta tiedosta, oman viisauden hyöriksestä.

Aarne Saarisen kirjoituksen luin sympatialla. Hän on varmaan syvällisesti pohtinut omaa jumalankuvaansa, hänelle ei mikään kuva kelpaa. Hänellä on kaunis luontosuhde ja suhde ihmiseen. Varmaankin hänen elämäkokemuksensa selittävät hänen vastenmielisyytensä valtaa, riistoa ja huijausta kohtaan.

Juhani Veikkola puhuu tutuilla käsitteillä ja kuvilla. Hänen käsityksensä evoluutiosta ja rakkaudesta sekä ihmisen ekologisista haasteista on innostavaa jakaa. En kuitenkaan halua nähdä jumalankuvassani aggressiota ja julmuutta. Uskon, että me perimmältämme syömme ja tulemme syödyiksi rakkaudella. Ihmisellä on tässä minätietoisena ja tahtovana osapuolena myös vaikea vastuullisen ja syyllisenkin rooli.

Omaksi vahingoksemme me ihmiset olemme tehneet Jumalasta sellaisen kuvan, joka on oikeuttanut meidät luonnon mielivaltaiseen ja tuhoisaan alistamiseen. Nyt meidän on opittava olemaan oikeita hallitsijoita, jotka palvelevat hallittaviaan, pesevät tarvittaessa palvelijointensa jalat.

Lauri Räikkeen toteamus langenneesta ihmiskunnasta, joka on piessyt luonnon ja myynyt itsensä kosketti. Puhe kaikesta kauniista, arvokkaaksi koetusta, joka on saanut hävitystuomion tuo mieleen Pentti Linkolan syvän pettymyksen ja katkeruuden, jonka niin monasti itsekin jaan.

Raimo Harjulan jumalankuvaa, prosessia, tapahtumaa on helppo katsella. Hänen näkemyksensä lännen ja idän, pohjoisen ja etelän kohtaamisesta on nyt välttämättömyys. Myös Harjulan monenlaiset "jeesustelut", Kristuksen eri hahmot eri kulttuureissa tai elämän eri vaiheissa kiehtoivat: Pelon voittaja, karman lain murtaja, guru tai lapsen paras ystävä, nuoren syntien sovittaja, varttuneen elämän kumppani, lupa olla itseni kokoinen ja näköinen.

Tapio Kaitaharjua luen aina tarkkaavasti ja mielenkiinnolla. Uskon, että intuitio on ihmisen tärkein aisti tutkittaessa salattua todellisuutta. "Näkiöiden" jumalankuva on usein hämmentäväkin, mutta jos luottamus vallitsee, on siitä myös paljon opittavissa.

K.V. Laurikainen vie meidät taas keran todellisuutta verhoavan hunnun eteen, jonka takaa me saamme tietomme vain likimääräisinä todellisuuden heijastumina. Tämä likimääräisyys koskee myös tieteen empiiristä ja luotettavaa pidettyä tietoa. Tämän asiantilan oivaltaminen antaa meille aivan uuden maailmankuvan rakennusaineet. Olen usein Laurikaista kuunnellessani ja lu-

kiessani toivonut, ettei jäätäisi hunnute-tun todellisuuden eteen seisomaan, vaan käytäisiin läpi koko kulttuurimme omaksuma maailmankuva ja muutettaisiin se vastaamaan tätä uutta todellisuuskuvaa. Uutta maailmankuvaa voitaisiin kutsua vaikkapa holistiseksi maailmankuvaksi. Sen mahdollistama jumalankuva voisi saada aivan uusia piirteitä.

Haluaisin tässä yhteydessä todeta, ettei Jumalan olemassaoloa tarvitse todistaa ihmeiden avulla. Häntä ei myöskään mitätöidä todistamalla ihmeet luonnollisiksi asioiksi. Maailmankaikkeudessa on vain luonnollisia asioita. Jotkut niistä ovat tosin meille vaikeasti käsitettäviä tai kokonaan käsittämättömiä; osa toistaiseksi ja osa ehkä ikuisesti.

Matti Hyrck asettaa pään tietoon perustuvan jumalankuvan vastatusten sydämen kokemukseen perustuvan kanssa ja antaa jälkimmäisen voittoa. Hyrck kuvaa kuinka jo lapsuuden kokemukset muovaavat tämän sydämen piilotajuisen jumalankuvan joko alistumista ja kuuliaisuutta vaativaksi, nujertavaksi ja tuomitsevaksi Jumalaksi, tai se voi myöskin muodostua avoimeksi Elämän Syliksi ja kaikkivaltiaan vaatimuksesta luopuneeksi ristin tien käyneeksi Rinnallakulkijaksi. Ensinmainittu nujertava jumalankuva ajaa nykyisen itsenäistymään pyrkivän ihmisen maaniseen defensiin, ihmisenä olemisen perusharhaan, narsistiseen kaiken hallintaan ja omistamiseen.

Jälkimmäinen ihmisen elämän ja kuoleman ongelmat jakava jumala sen sijaan kehottaa ihmistä ottamaan itse elämästään ja maailmastaan vastuuta.

Ei meillä ihmisillä todellakaan ole edes oikeutta väistellä omaa vastuutamme vetäytymällä korkealle jalustalle pysyttämämme jumalankuvan taakse. Minua on aina viehättänyt tulkinta, jonka mukaan Kristus on meidän vapahtajamme juuri siinä, että hän vapautti meidät lain alaisuudesta omakohtaiseen vastuuseen. Tänä päivänä meidän on korkea aika vastata tähän haasteeseen.

Veikko Salovaara

Maailman menoa -palstalle ovat lukijoiden kommentit ja kannanotot tervetulleita. Kirjoitellaan!

TAIDETTA KRIITTISESSÄ TILASSA

TUOLIEN HENGITYSTÄ, VÄRIEN VOIMAA

Sisustusarkkitehti Ilona Silenti ja ryhmä Millipede esitteli 11.—31.12.88 Kriittisen korkeakoulun näyttelytilassa Milanossa syksyllä palkinnon saaneita vestoksellisia tuoleja ja sohvia. Näissä esineissä pelkistynyt muoto viesti idean kautta syntynyttä tarkoituksenmukaisuutta. Muoto on merkki, joka muistuttaa jostakin, teokset liikkuvat, joustivat ja hengitivät. Näyttelyssä kävijöillä oli tilaisuus muodon kokemiseen istumalla sohvalle tai tuolille, samalla saattoi vaihtaa katsomistapaa.

Taulut seinillä kuvastivat tekijöittensä Helinä Hukkataipaleen ja Kirsti Tuokon taiteen erilaisuutta. Tilan dynaamisessa jännitteessä väreillä Helinän kuvien symbolien pelkistynyt maailma Kirstin laajenevassa abstraktisuuden kentässä.

KEVÄÄN NÄYTTELYITÄ KRIITTISESSÄ TILASSA

- 13.2.— 4.3. Kuvataiteilija Kimmo Ojanen
1.4.—21.4. Aina-Oiva -ryhmä
24.4.— 7.5. Turun Piirustuskoulusta
Jarmo Jokinen
ja Katja Valanne

Näyttelytila on avoinna ma—pe 11—16
ja la—su 12—16

TARINOITA TÄSSÄ JA NYT

Kuvataiteilija Ann Sundholmin näyttelyssä 16.1.—3.2.89 Kriittisen korkeakoulun näyttelytilassa kaikki tapahtuu juuri nyt — ei ole alkua eikä loppua. Kaikki on hetkellistä, väliaikaista. Olemme näytämällä, jossa nostalgia on koriste ja koriste nostalgiaa. Haaveiden saari verhoutuu ja todellinen arkinen kaupunki on ikkunan takana.

Näyttelyn 11 veistosta kertovat kukin oman tarinansa, INKAN runoryhmässä veistoksista syntyi taas uusia tarinoita.

Kauris: Elän täällä pallon kupolilla, pallon, jota myös maaksi kutsutaan. Olen joutunut kaupunkien puristukseen minäkin, vapaa olento luonnon keskeltä. Täplä: Minäkin elän täällä kahden kaupungin, usean kaupungin puristuksessa. Elän myös kaikkeuden keskellä. Minulle sanotaan annetun viisaus. Näyttää, että voit vielä hyvin, mutta jokin sinua ahdistaa. Kerro.

Kauris: Osuit oikeaan. Näen täältä luonnon tilan. Elämäni olentona on uhattuna. Näen myös, että kaikki muukin ympärilläni on uhattuna.

Täplä: Tiedän tuon kaiken, mistä kerrot — onhan minulle annettu viisaus. Mutta se ei riitä. Tehkäämme yhteistyötä. Toivoa on vielä paljon.

ERKKI

Ikuisuuden ylpeät kaijut
 tähän päivään tullessa ihmisessä
 katsovat, kuulevat, tietävät
 nostavat päätään auringon punatessa maat.
 Minä ihminen
 istun liikkuvalla valtaistuimellani
 suloisesti hymyillen
 pienen vauhtini suuressa hurmiossa
 kysyn myrskytuulilta:
 ”Kuinka pitkä matka täältä on ikuisuuteen?”

Miia

Silta ajassa.
 Intiaaninpää lamppuna
 Lemmikkikoiran puruluu
 irtireväistynä heimostansa
 poisjalostettu laumastansa
 Ihminen pitämässä siltaa pystyssä
 ”Ei unohdeta vielä vanhoja kulttuureja
 Haluan pitää elävän luontokappaleen lähelläni!”
 Ihminen, ei valmis luopumaan
 mutta ei myöskään valmis puolustamaan.

Arja

RUNO- RYHMÄ 24.1.-89

HUUTO

tämä
 on
 raakaa

unelmakaupunki
 pelikenttä
 esirippu

tämän kaiken
 keskellä
 mieleni tekee
 huutaa
 ja
 lujaa

LIISA

katsaus

Vuoden 1988 Katsauksia on rajoitetusti saatavana Kriittisen korkeakoulun toimistossa. Irtonumerot maksavat 19 mk ja koko vuosikerta 95 mk. Postikulut laskutetaan erikseen.

1/88 KARI E. TURUNEN: Puhujan ja kirjoittajan etiikasta HANNELE RIKKINEN: Rikkooko peruskoulun oppimateriaali maailmankuvaa? JUKKA SOMERHARJU: Peruskoulun oppimateriaali on irrallista LIISA KIESILÄINEN: Päiväkodinjohtajien koulutuskokeilu PERTTI SIMULA: Ihmiskuvasta ja sen merkityksestä elämän laadulle KLAUS RAHIKAINEN: Ajatus — leikki ERKKI LÄHDE: puhuu metsien puolesta REIJO WILENIUS: Mihin maailma menee? SEPPO HÄYRYNEN: Ymmärtämistä ja hoitamista vai keskinäistä keskustelua ja rohkaisemista? ERKKI LÄHDE: Hyvä ja paha luonnon tutkimuksessa

2/88 KARI E. TURUNEN: Armeija katastrofivalmiuteen HEIKKI RÄISÄNEN: Koraanin ja Raamatun Jumala MATTI HYRYLÄINEN: Mitä demokratian jälkeen? TIINA TIKKANEN: Elämän leikki — Ajatuksia Schillerin estetiikasta EEVA KARSISTO: Šamanismi — ihmisen eheyttäminen HENRI BROMS — teknologian ja urbaanin elämän kannattaja VEIKKO SALOVAARA: Kohti holistista maailmankuvaa TAPIO KAITAHARJU: Pieni ja suuru hulluus

3/88 KARI E. TURUNEN: Onko suomalaisuus uhattuna? MATTI LUOMA: Länsimaiden kaksi uskontoa VEIKKO SALOVAARA: Elämän paradoksit VEIKKO PORRA: Teknologian yhteiskunta — miten käy ihmisen? MATTI HYRYLÄINEN: Mitä demokratian jälkeen? II KEIJO PETÄJÄ: Asumisen mieli ja laatu

4/88 KARI E. TURUNEN: Maailman valloittaminen ja vuorovaikutus TAPANI KAAKKURINIEMI: Valtiollistettu urheilu HENRI BROMS: Is There a Middle Eastern Literary Style? KATRIINA KAJANNES: Inhimillisen kasvun tie Matti Pulkkinen romaanissa ANJA MÄKINEN: Murenia ANTTI-VEIKKO PERHEEN-TUPA: Pelkoja kannattaa kunnioittaa KARI E. TURUNEN: Käsite vuorovaikutuksena SIRKKA SUTINEN: Metsämme voivat huonosti — mistä on kysymys?

5/88 KARI E. TURUNEN: Arvovalta ja publikaanit MARKKU KÄPYLÄ: Ihminen, luonto ja ympäristöetiikka UNTO TÄHTINEN: Kuolemanjälkeinen elämä hindulaisuudessa ARVI TUOMI: Totuuden pitkät jäljet VAPPU TAIPALE JA OUTI HOVATTA: Kuka on isä tai äiti? KALEVI SUOMELA, LIEKKI LEHTISALO JA TARU TÖRRÖNEN: Jääkö sivistys koulutuksen jalkoihin LIISA KIESILÄINEN: Eräs koulutusprosessi Kriittisessä korkeakoulussa EIJA MINKKINEN: Runoja MARKKU GRAAE — luovuuden tutkija EINO HEIKKINEN: Terveysrikolliset

6/88 KARI E. TURUNEN: Kansallinen alitajunta VEIKKO SALOVAARA: Yhdessäonnistumisen etiikka JOUKO SIHVO, DALAI LAMA JA RAIMO HARJULA: Uskonnot kohtasivat tuomiokirkossa JAN BLOMSTEDT: Kirjallisuuden filosofia KARI E. TURUNEN: Maailmallisuus ja totuus PÄIVI HUUHTANEN: Hiljaisuuden seikkailu